

8 · Fra alliancemedlemskab til kriserne i 1956

Koreakrigen (1950-1953)

Nordkoreas overskridelse af den 38. breddegrad 26. juni 1950 markerede begyndelsen på Koreakrigen mellem Nordkorea, der var ledet af pro-kommunistiske Kim Il Sung, og Sydkorea, der var regeret af pro-amerikanske Syngman Rhee. Efter aggressionen, der i al hemmelighed var sanktioneret af Stalin, fordømte FN's Sikkerhedsråd under amerikansk pres invasionen. Derpå iværksatte USA gennem FN en militær aktion med det erklærede formål at forsvare Sydkorea. 45 lande støttede aktionen, men af de militære enheder stillede USA mere end 90 pct. Gennem de første 2-3 måneder af krigen var de amerikanske tropper primært optaget af at forsvare Sydkorea. Men da den øverstbefalende for FN's styrker, den amerikanske general Douglas MacArthur, i midten af september 1950 iværksatte en landgang ved Incon, vendte krigslykken. Kort efter var nordkoreanerne trængt nord for den 38. breddegrad. Dermed var der opnået, hvad FN havde bemyndiget. Men USA stoppede ikke af den grund. MacArthur sigtede nu – uden et FN-mandat – mod at nå Yalo nær den nordkoreansk-kinesiske grænse. For en tid vandt de amerikanske tropper frem. Imidlertid indtraf der et skifte i krigen, da Kina i oktober-november 1950 i dyb hemmelighed indsatte militære enheder i krigen til støtte for Nordkorea. Amerikanske soldater kæmpede nu for første gang under den kolde krig direkte mod kommunistiske tropper. Længe gik der ikke, før de amerikanske styrker var trængt tilbage til 38. breddegrad. I foråret 1951 var situationen fastlåst. Fra efteråret og de næste to år førte parterne fredsforhandlinger. I juli 1953 blev der indgået en våbenhvile. Grænsen mellem Nord- og Sydkorea var på ny den 38. breddegrad. Ud fra en koldkrigsoptik var et væsentligt resultat af Koreakrigen, at de kommunistiske lande styrkede båndene mellem sig, idet de nu oplevede et øget vestligt og amerikanske engagement i den tredje verden.¹ Samtidig markerede Koreakrigen begyndelsen på et øget militært samarbejde mellem NATO-landene og Vesttyskland (mere herom nedenfor).

Det var på baggrund af disse dramatiske begivenheder, at den sikkerhedspolitiske debat om Danmark, FN og Koreakrigen brød ud i den danske presse

¹ Geir Lundestad, *East, West, North, South. Major Developments in International Politics since 1945*, 1999, s. 55-60; T.G. Fraser and Donette Murray, *America and the World since 1945*, 2002, s. 45-55; Richard Crockatt, *The Fifty Years War. The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, 1996, s. 100-107; FN, *verden og Danmark*, DUP1 1999, s. 135-36; Kristine K.N. Midtgaard, *Jutlandia-ekspeditionen. Tilblivelse og virke 1950-53*, 2001, s. 13-17.

og på Christiansborg. Allerede inden Sikkerhedsrådets havde taget affære, formulerede aviserne sig skeptisk om FN's muligheder for at løse konflikten. Eksempelvis frygtede det NATO-venlige dagblad „Information“, at FN ikke havde magt, som den havde agt, medens Venstre-avisen „Sorø Amtstidende“ anslog, at det ville gå FN, som det var gået Folkeforbundet i mellemkrigsårene.² Artiklerne i „Information“ og „Sorø Amtstidende“ afspejlede en svigtende tiltro til og en udbredt dansk skepsis over for FN's handlekraft i international politik. Fraværet af tiltro til FN's handlekraft var ikke i sig selv en følge af konflikten i Asien. Allerede i 1945 havde danske politikere i den danske debat ytret bekymring over FN's evne til at håndtere fremtidige, internationale konflikter (se ovenfor). Men udbruddet af Koreakrigen syntes at dokumentere, at disse bekymringer var velbegrundede. Nu blev de også formuleret af dagspressen.

FN vedtog 25. juni en resolution, der opfordrede Nordkorea til at trække sig tilbage fra Sydkorea. Denne resolution forblev ubesvaret. To dage senere – 27. juni – opfordrede FN derfor samtlige medlemmer til at hjælpe Sydkorea i krigen mod Nordkorea. I Danmark valgte de tre NATO-partier og Det Radikale Venstre offentligt at udtrykke en fælles, uforbeholden støtte til FN's linje i konflikten. Men med forskellige motiver. For Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Venstre blev FN-indsatsen opfattet som den bedste garanti mod kommunistisk aggression mod den vestlige verden. Det var de radikale næppe uenige i, men for partiet handlede det med Bertel Dahlgaards ord om at øge FN's „moralske autoritet“, som han formulerede det i Folketinget et halvt år senere. Mere præcist handlede det for Det Radikale Venstre om at styrke FN's rolle som sikkerhedsgarant i verdenspolitikken.³ Det eneste af Folketingets partier, der i den offentlige debat gik imod FN-resolutionen, var DKP. I partiavisen „Land og Folk“ og i „Orientering“, den kommunistiske parallel til „Socialdemokratiske Noter“, argumenterede partiet imod FN's resolution, der blev fremstillet som udtryk for en amerikansk politik.⁴ Den kommunistiske kritik var ikke helt forkert, for beslutningen i FN var truffet uden om Sovjetunionen, der ikke var til stede, da resolutionen blev vedtaget. Som konstateret af en samtidig dansk iagttager, Niels Jørgen Haagerup, gav det sovjetiske fravær „vestmagterne en betydelig fordel“.⁵

Umiddelbart efter vedtagelsen af FN's resolution rettede FN henvendelse til Danmark med et spørgsmål om, hvorvidt Danmark var villig til at bidrage med militære styrker til krigen i Korea. I begyndelsen af juli svarede Hedtofts regering med en afvisning. Det blev støttet af Det Radikale Venstre. I stedet

² Også det konservative *Finanstidende* stillede sig kritisk til FN. Se hertil Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed. Træk af den danske udenrigs- og forsvarsdebat siden 1945*, 1956, s. 89-109.

³ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 93-94, citeret s. 95.

⁴ Fx „Ikke én mand til USA's krig i Korea!“, *Orientering*, 6. årg. nr. 4 (Juli 1951), s. 104.

⁵ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 92.

foreslog regeringen, at Danmark bidrog med medicinsk bistand. Det socialdemokratiske organ „Social-Demokraten“ udlagde over for offentligheden, at Danmark med en sådan hjælp havde

„indtaget sin plads blandt de nationer, der er besjælet af en ærlig vilje til at søge en ny hærgende verdenskrig undgået.“⁶

Det var flotte ord. Men de dækkede reelt over, at Socialdemokratiet ikke ønskede dansk militært engagement i konflikten. Regeringens forslag blev hurtigt genstand for mediedebat. Det gamle modstandsorgan „Information“ skrev, at det danske tilbud forekom „negativt“, „neutralt“ og „uforbindende“. Samtidig omtalte „Information“ det danske bidrag som en „albyl“. Når avisen valgte den konfrontatoriske og stærkt kritiske stil, havde det sin forklaring i, at avisen ønskede svar på, hvorfor regeringen havde anlagt den linje, som den havde gjort. Var det fordi regeringen ønskede ikke at provokere Sovjetunionen? Eller var der en anden årsag? Såfremt forholdet til Sovjetunionen spillede en rolle, måtte „Information“ lægge afstand til regeringens politik.⁷

Regeringen forklarede sin politik med, at de danske værn endnu var i en for ringe stand til, at landet kunne bidrage militært, og samtidig måtte man erindre, at den danske politik var i overensstemmelse med de øvrige nordiske landes politik. Ifølge regeringen var det med andre ord ikke forholdet til Sovjetunionen, der forhindrede Danmark i at bidrage med militære styrker til FN's aktion i Korea. „Information“ lod sig overbevise af den forklaring, for det var evident, at de danske værn var ringe udrustet. I en lederartikel af Erik Seidenfaden opfordrede avisen dog 18. juli 1950 regeringen til, at den i en officiel erklæring understregede, at det var med beklagelse, at Danmark ikke kunne yde militær hjælp til FN, da det – som medlem af FN – var Danmarks „pligt“ at yde denne hjælp.⁸ „Kristeligt Dagblad“ og „Sorø Amtstidende“ var ikke blevet overbeviste om fornuften i regeringens politik. Førstnævnte fandt, at Danmark havde svigtet „fredens sag“ og dermed også „sin egen fred“, medens sidstnævnte anførte, at hvis alle lande handlede, som Danmark gjorde, ville FN ende som Folkeforbundet.⁹

⁶ *Social-Demokraten*s leder 6. juli 1950. Citeret efter Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 97.

⁷ Leder af Erik Seidenfaden i *Information* 6. juli 1950 citeret efter Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 98.

⁸ Leder af Erik Seidenfaden i *Information* 18. juli 1950 citeret efter Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 99.

⁹ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 98-99. Alligevel påvirkede kritikken antagelig beslutningstagerne, for i august foreslog regeringen, at Danmark desuden kunne sende et hospitalsskib, M/S Jutlandia, til den krigshærgede koreanske halvø. Det skete da i 1951, hvorefter skibet virkede frem til våbenhvilen i 1953. Jutlandia returnerede til Danmark i 1954. Baggrunden for beslutningen om at afsende Jutlandia er behandlet i Kristine K.N. Midtgaard, *Jutlandia-ekspeditionen*, s. 19-41.

Fra radikal side blev der fremsat et alternativt forslag til et dansk bidrag til Koreakrigen. Bertel Dahlgaard udtalte 28. juli til „Politiken“, at Danmark ikke havde nationale interesser i den asiatiske konflikt, og selv om det ikke lå lige for med et dansk mæglingssinitiativ, så var det „vist rigtigt, at der i disse tider, hvor alle tænker og taler om krig, også er nogle, der tænker på freden – inden det er for sent.“ Dahlgaard udtrykte sig ikke præcist, men kollegaerne på Christiansborg vidste godt, hvad det var, at han sigtede til, for kort forinden havde Dahlgaard i Udenrigspolitisk Nævn foreslået, at Danmark skulle blive en slags mægler i Koreakrigen. Fra socialdemokratisk side afviste man hurtigt det radikale forslag. Hedtoft udtalte til „Politiken“, at Danmark ikke havde mulighed for at indtage mæglerens rolle. Heller ikke det konservative „Nationaltidende“ stillede sig positivt til det radikale forslag. I en lederartikel 18. juli skrev avisen, at de radikale ikke havde begrebet Danmarks stilling i konflikten. Danmark var jo ikke neutral, men en del af det FN, der som institution havde taget afstand fra den nordkoreanske aggression. „Nationaltidende“ glædede sig over, at den socialdemokratiske regering havde afvist de radikales forslag.¹⁰

I efteråret 1950 skete der et skifte i den danske debat. Baggrunden var, at de amerikanske enheder på det tidspunkt mødte betydelig modstand i Nordkorea (jf. ovenfor). Medens FN-styrkerne, under MacArthurs kommando, endnu havde fremgang, spurgte Gallup den danske befolkning, hvorledes den opfattede risikoen for en ny verdenskrig. Inden svarene kom i hus, blev de amerikanske FN-tropper sat under pres. På det tidspunkt, det vil sige omkring vendepunktet i november-december 1950, mente 73 pct. af de adspurgte danskere, at der var fare for en ny verdenskrig. Kun 10 pct. mente ikke, at der var fare for en verdenskrig. 17 pct. af de adspurgte vidste ikke, hvad de skulle svare.¹¹ Krigsfrygten blev udbredt i slutningen af 1950.

Efter at FN-tropperne kom under pres, opfordrede verdensorganisationen i juni 1951 39 lande til at stille tropper til rådighed i Korea. Danmark havde i mellemtiden (30. oktober 1950) fået en VK-regering under Erik Eriksens ledelse. Den konservative Ole Bjørn Kraft var blevet udenrigsminister. I en tale på Skamlingsbanken lod Kraft 24. juni sine tilhørere vide, at regeringen nu overvejede at sende danske enheder til Korea. Kraft:

„Denne krig er FN’s krig, og det er vigtigt at understrege vores kollektive medansvar og vor fælles vilje til hver efter evne og mulighed at yde en indsats. Jeg kan forsikre, at henvendelsen ikke vil blive modtaget med nogen negativ indstilling, og vi vil undersøge, hvilke muligheder der foreligger for

¹⁰ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 94-95.

¹¹ Ugens Gallup nr. 31 1950, „Faren for en ny verdenskrig“. Offentliggjort 18. december 1950. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/UgArkivValg.asp?dokument=195031&AarValg=1950. Set 22. september 2003.

os til under den ene eller anden form at kunne forstærke vor indsats udover, hvad vi allerede har ydet, således at vi kan bekræfte, at selvom vore muligheder ikke er store, savner vi hverken forståelse for, hvad denne kamp gælder, eller vilje til at være med til at forsvare pagten og virkeliggøre dens hensigter.“¹²

Den nye regering lagde med andre ord op til en anden og mere militant linje i den asiatiske konflikt, end den socialdemokratiske regering havde gjort. Med den udmelding syntes regeringspartierne at være indstillede på at imødekomme FN's ønske. Socialdemokratiet støttede bag lukkede døre Krafts udtalelse, for et par dage senere forklarede forhenværende statsminister Hedtoft den amerikanske ambassadør og Kraft, at Socialdemokratiet i den offentlige debat løbende forsøgte at overbevise befolkningen om nødvendigheden af dansk støtte til FN-aktionen.¹³ Men på trods af Hedtofts reelle støtte til regeringens standpunkt, tog den socialdemokratiske avis „Demokraten“ straks efter afstand fra udenrigsministerens udmelding. Samme dag, Kraft havde antydet væbnet dansk støtte, skrev avisen:

„Vi må naturligvis understrege, at vi som et lille land i høj grad værdsætter de ofre, som andre bringer for at få slået fast, at der nu eksisterer en overstatslig ordensmagt, som griber ind, når der sker et angreb, og at vi forstår, hvad det i fremtiden kan betyde for os, men det er nu engang umuligt at plukke hår af en skaldet, og vi er i den foreliggende situation ikke i stand til at yde anden hjælp end den, der allerede er ydet gennem hospitalskibet.“¹⁴

Ganske vist havde Ole Bjørn Kraft blot talt om, at Danmark skulle vise vilje til at forsvare FN-pagten, medens „Demokraten“ udelukkende havde skrevet om Danmarks manglende evne til at bidrage militært til krigen i Korea. Alligevel må de to udsagn ses som udtryk for to forskellige ambitioner: VK-regeringen – og Socialdemokratiets ledelse – ønskede dansk militær indsats, medens „Demokraten“ tog afstand herfra. Den offentlige debat var blevet slagpladsen, hvor de forskellige aktører søgte at overbevise befolkningen om rigtigheden i netop deres standpunkt.

Hvorfor tog „Demokraten“ afstand fra Krafts udtalelse, når Hedtoft i fortrolige samtaler med Kraft og den amerikanske ambassadør ikke var så afvisende over for at bidrage med danske militære enheder? Svaret skal formentlig findes i, at „Demokraten“s synspunkter på sikkerhedspolitikken var anderledes

¹² Citeret efter Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 100.

¹³ Poul Villaume, *Allieret med forbehold*, s. 645; samme, „En stærk understrøm af modstand ...“ Koreakrigen, USA og Danmark“, Carsten Due-Nielsen m.fl. (red.), *Konflikt & Samarbejde. Festskrift til Carl-Axel Gemzell*, 1993, s. 281.

¹⁴ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 100

Danmarks bidrag til Koreakrigen, hospitalskibet "Jutlandia". På billedet ses kaptajn Kondrup. FN's Oplysningskontor.

end partitoppens. Som nævnt be fandt Socialdemokratiet sig i en indenrigspolitisk klemme i forholdet til DKP og dets egne vælgere. De så kaldte Århus-socialdemokrater, kræfter i DSU og dele af fagbevægelsen var fortsat skeptiske over medlemskabet af NATO.¹⁵ „Demokraten“ havde sæde i Aarhus, og dets redaktør var folketingsmedlem Holger Eriksen. Netop Eriksen var ét af de medlemmer af folketingsgruppen, der tog afstand fra atlantpagttilslutningen og andre dele af partiets sikkerhedspolitik.¹⁶ Når Eriksens avis „Demokraten“ offentligt afviste Hedtofts synspunkter om, at Danmark skulle stille med militære enheder i Korea, afspejlede det, at Socialdemokratiet var et parti, hvor den overordnede

sikkerhedspolitik nok stod fast, men hvor der samtidig var divergerende synspunkter.¹⁷

Frem for at afvise et dansk militært bidrag valgte Det Radikale Venstre at forholde sig afventende. Bertel Dahlgaard udtalte et par dage senere, at „Danmark ikke på forhånd“ skulle afvise muligheden for militær støtte. For de radikale gjaldt det om at støtte FN; muligvis ligefrem militært. Vigtigt var det dog, at Danmark stod sammen med Sverige og Norge.¹⁸

Under folketingsdebatter i oktober 1951 kritiserede DKP regeringen for, at den uden om Rigsdagen havde lovet væbnet dansk støtte til USA gennem FN. Det var ikke rigtigt. Men det var – som ovenfor vist – ikke forkert, at regeringen havde udtalt sig positivt herom til amerikanerne. Ole Bjørn Kraft svarede da også igen med en kommentar om, at der ikke var truffet nogen defi-

¹⁵ Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, 1997, s. 19. Således var det et gennemgående tema i Socialdemokratiets indenrigspolitiske agitation at overbevise dets vælgere om, at Danmarks tilslutning til Atlantpagten var en nødvendighed – af hensyn til Danmark. Se Harry Andersen, „Forsvarsbetragtninger“, *Verdens Gang*, 3. årg., nr. 2 (1949), s. 78-79.

¹⁶ Om *Demokraten*s sikkerhedspolitiske linje til venstre for Socialdemokratiets officielle linie i 1940erne og 1950erne se Niels Thomsen og Jette D. Søllinge, *De danske aviser 1634-1991*, bd. 3, 1991, s. 484-85.

¹⁷ Et andet eksempel på dissens fra Socialdemokratiets officielle partilinie var Olaf Forchhammers skrivelser om Koreakrigen. Se eksempel dennes „En myte aflives“, *Dialog*, 3. årg. nr. 2 (Maj 1953), s. 18-20, hvor Koreakrigen omtales som et „kulsort kapitel i FN's korte historie“. Når der var tale om et kulsort kapitel var det fordi FN, ifølge Forchhammer, havde fungeret som redskab for Truman-regeringens politik.

¹⁸ Niels Jørgen Haagerup, *De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed*, s. 101.

nitiv dansk beslutning desangående.¹⁹ Med fredsforhandlingerne mellem de to krigsførende lande forstummede debatterne om væbnet dansk deltagelse i krigen. I 1952 svandt krigsfrygten i den danske befolkning stærkt.²⁰

Vesttysklands genbevæbning og optagelse i EDC (1950-1951)

Koreakrigen fik meget stor betydning for Øst-Vest-konflikten i Europa og for spørgsmålet om Vesttysklands fremtid. Det amerikanske atomvåbenmonopol havde spillet en vigtig rolle forud for etableringen af Atlantpagten. Med kernevåbnene forventede de fleste vesteuropæere nemlig, at USA – i tilfælde af krig – ville forsvare Vesteuropa med brug af kernevåben. I 1949 blev det amerikanske monopol imidlertid brudt, da Sovjetunionen prøvesprængte sin første atombombe. Dermed stod Sovjetunionen og USA principielt lige i dette spørgsmål. Under Koreakrigen (1950-1953) blev det tilmed klart, at USA ikke var villig til at anvende kernevåben i en geografisk afgrænset konflikt; selvom der eksisterede planer herfor. Dermed måtte Atlantpagten ændre karakter, for tvivlen blev nu stadig mere nærværende: Når USA ikke ønskede at gøre brug af kernevåben i Korea, kunne man da forvente, at USA ville forsvare Vesteuropa med kernevåben? Svaret forventedes at lyde, at det ville USA ikke. I den følgende tid voksede der en frygt frem for, at Sovjetunionen ville angribe Vesteuropa gennem det afmilitariserede Vesttyskland. Derfor fostredes tanken – først i USA – at NATO-landene burde opbygge betydelige konventionelle styrker i Vesteuropa. Et element i tanken var, at Vesttyskland skulle inkluderes i den kommende forsvarsstruktur. I Frankrig skabte de amerikanske planer modstand, idet franske politikere frygtede et militært og industrielt stærkt Vesttyskland. Som svar på USA's initiativ foreslog den franske konseilspræsident René Pleven i oktober 1950, at Vesttysklands genbevæbning skulle ske i vesteuropæisk regi, det vil sige i en europahær under en fælles vesteuropæisk kommando. Ifølge det franske forslag skulle Vesttyskland hverken have indflydelse på hærens politiske eller militære myndigheder. Dermed ville det blive muligt at drage nytte af vesttyske soldater og samtidig indbinde landet militært. I december 1950 besluttede NATO, at Frankrig skulle arbejde videre med tanken. Forhandlinger herom blev påbegyndt i februar 1951, og i maj 1952 kunne Benelux-landene, Frankrig, Italien og Vesttyskland undertegne en traktat om et Europæisk Forsvarsfællesskab kaldet EDC (European Defence Community). Dermed var det planen at oprette en europahær. Storbritannien afviste nu at være med, da briterne ikke

¹⁹ Sst., s. 102 med henvisning til en debat i Folketinget den 16. oktober 1951; jf. „1. beh. af f.t. rigsdagsbeslutning om Grækenlands og Tyrkiets tiltræd. af Atlantpagten“, 17. oktober 1951. *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1951-52*, bd. 1, sp. 103-275, her sp. 159.

²⁰ Ugens Gallup nr. 12, 1952, „Krigsfrygten i befolkningen er dalet stærkt.“ Udateret, men fra 1952. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1952_12.pdf. Set 22. september 2003.

ønskede vesttyske og britiske tropper under samme kommando. I august 1954 blev EDC-planerne skrinlagt, da Frankrig alligevel ikke ville deltage heri. Frygten for et remilitariseret Vesttyskland var fortsat stor. Samtidig spillede det dog en rolle for de franske synspunkter, at Koreakrigen i mellemtiden var afsluttet. Dermed svandt frygten for et sovjetisk angreb. Endelig eksisterede der i Frankrig en modvilje mod at overdrage kommandoen over franske tropper til en tredjemagt. Med de forliste forhandlinger om Europahæren opstod tanken om Vesttysklands optagelse i Vestunionen og i NATO.

I Danmark stod debatten om et genoprustet Vesttyskland i lyset af det dansk-tyske forhold forud for og under besættelsen. Med Danmarks optagelse i Atlantpagten, etableringen af Vesttyskland som selvstændig stat og den fortsatte Øst-Vest-udvikling var det dog blevet klart, at tiden nærmede sig, hvor Danmark måtte tage stilling til den sydlige nabos fortsatte stilling i det vestlige samarbejde. Presset for at få formuleret en dansk holdning blev i samtiden større, da forsvaret af Danmark også, men ikke udelukkende, var baseret på sikring af det vesttyske territorium. Skulle der have været nogle, der forsøgte at udskyde en beslutning herom, blev det politiske system og befolkningen imidlertid mindet om det tyske spørgsmål, da Danmarks befrier, den britiske feltmarskal Montgomery, i slutningen af 1949 i New York udtalte, at Vesttyskland i løbet af et par år skulle opruste med nogle divisioner. Udtalelsen vakte opsigt, og blev gengivet i danske medier.²¹

I januar 1950 gennemførte Gallup en opinionsundersøgelse baseret på spørgsmålet, om det var i dansk interesse med et stærkt eller et svagt Vesttyskland? Blot 16 pct. svarede, at det var i dansk interesse med et „stærkt“ Vesttyskland, medens omkring en tredjedel af de adspurgte ønskede et „svagt“ Vesttyskland. De der ønskede et stærkt Vesttyskland, gjorde det to årsager. For det første fordi et stærkt Vesttyskland var i Danmarks handelspolitiske og industrielle interesse. For det andet ville et stærkt Vesttyskland være „et bolværk mod øst“.²² Med hensyn til den første årsag var det væsentligt med et stærkt Vesttyskland. I 1949 havde Danmark oplevet efterkrigstidens største økonomiske krise, først og fremmest fordi landet var økonomisk bundet til Storbritannien.²³ På det tidspunkt havde store dele af det politiske liv i den offentlige debat argumenteret for, Danmark skulle fremme handlen med Vesttyskland.²⁴ Men med hensyn til den anden årsag – Vesttyskland som bolværk mod Øst – var der tale om en mere sammensat og følelsesladet diskussion. For på den ene side så mange gerne Vesttyskland som stødpude mod et eventuelt an-

²¹ Jf. eksempelvis „Skal Tyskland genopruste?“, *Socialdemokratiske Noter*, 21. aarg. nr. 3 (Jan 1950), s. 218.

²² Ugens Gallup, nr. 2, 1950 „Bør man ønske sig et stærkt Tyskland?“ Offentliggjort 14. januar 1950. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1950_2.pdf. Set 22. september 2003. I undersøgelsen skrev Gallup om „Tyskland“ og ikke „Vesttyskland“.

²³ Rasmus Mariager, *I tillid og varm sympati*, s. 236-43.

²⁴ Se eksempelvis „Øget samhandel med Vesttyskland?“, *Finanstidende*, 35. årg. nr. 7, 16. nov. 1949.

greb på Danmark. Men på den anden side eksisterede der et ubehag ved vesttysk genoprustning. „Tyskerfrygten“ og „tyskerhadet“ spillede i den sammenhæng en rolle.

Første gang danske politikere formelt blev stillet over for spørgsmålet om et genbevæbnet Vesttyskland var i september 1950, da Hedtofts regering modtog en amerikansk opfordring om dansk støtte til etableringen af EDC med vesttysk deltagelse; det handlede om skabelsen af en atlantisk enhedskommando. Henvendelsen skyldtes en frygt for et sovjetisk angreb på Vesten gennem et neutralt og ubevæbnet Tyskland. Regeringen befandt sig i en vanskelig situation. Alle alliancelandene, fraset Danmark og Norge, reagerede med hurtige tilsagn. I Danmark ønskede regeringen at inddrage Rigsdagens øvrige partier i beslutningen for at skaffe regeringen parlamentarisk rygdækning bag den beslutning, der skulle tages; uanset hvilken beslutning, der blev truffet. Regeringen indkaldte derfor Rigsdagens partier til forhandlinger. Eller gjorde den? I agitationsskriftet „Socialdemokratiske Noter“ forklarede Socialdemokratiet, at regeringen havde indkaldt „Rigsdagens demokratiske partier“ til drøftelse af den amerikanske henvendelse. Hvad mente man med det? Jo, DKP var ikke blevet indbudt, for „mødet var indkaldt i anden anledning“, lød det. En uges tid senere havde „de demokratiske partier“ ført forhandlinger, og resultatet var blevet, at Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Venstre ønskede at tiltræde det amerikanske forslag, medens Det Radikale Venstre og Retsforbundet var modstandere heraf. Således videreførte de tre atlantpartier i sensommeren 1950 den fælles linje i sikkerhedspolitikken, der var blevet etableret i 1949.

For at sikre sig den rette opfattelse i offentligheden udlagde Socialdemokratiet den følgende måned essensen af den amerikanske plan: Målet var at inddrage både tysk mandskab og tysk produktionsevne i det atlantiske samarbejde, men frem for etableringen af en vesttysk hær med egen overkommando, var det planen at integrere de vesttyske tropper i en atlantisk fællestyrke (EDC). På denne måde „skulle det undgås, at Tyskland fik mulighed for atter at optræde som angriber“, blev det anført i beroligende vendinger.²⁶ I de følgende måneder førte regeringen forhandlinger med Rigsdagens partier herom, og i midten af december tiltrådte Danmark i Bruxelles formelt forslaget om oprettelse af en fælles forsvarsstyrke. Beslutningen betød, at de danske besættelsestropper i Vesttyskland blev underlagt NATO's øverstkommanderende, hvor de tidligere havde været under britisk kommando.²⁷

Umiddelbart efter, at beslutningen var taget – men inden Danmark formelt

²⁶ „Nordatlantisk fælles forsvarsstyrke i Vesteuropa“, *Socialdemokratiske Noter*, 22. årg., nr. 1 (Okt. 1950), s. 3-8, citeret s. 3.

²⁷ Jf. „Forslag til rigsdagsbeslutning om Danmarks tilslutning til oprettelsen under Den nordatlantiske Traktats organisation af en fælles forsvarsstyrke i Europa med en fælleskommanderende“, Udenrigsministeriet, *Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966*, bind II: Bilag, 1968, bilag 83, s. 191-92.

havde tiltrådt forslaget – rettede Det Radikale Venstre, Retsforbundet og DKP i fuld offentlighed kritik heraf. De radikale kunne ikke støtte etableringen af en enhedskommando, da dansk deltagelse heri ville få endnu videre konsekvenser for landet, end tilslutning til Atlantpagten havde haft. De radikales kritik afspejlede partiets neutralistiske grundsynspunkt. Og den afspejlede partiets frygt for at øget militarisering kunne risikere at ende i krig. Partiet mente derfor, at sagen skulle til drøftelse på Rigsdagen, så man kunne få forslaget ordentligt belyst. Set udefra betjente Det Radikale Venstre sig af den samme taktik, som partiet havde benyttet i foråret 1949: At forhale den endelige beslutning ved at fordre så mange drøftelser i det offentlige rum som muligt. Retsforbundet tilsluttede sig det radikale forslag, men partiet fjøede til, at det måtte baseres på frivillighed, såfremt danske tropper skulle udstationeres uden for dansk territorium.²⁸

DKP var det parti, der var mest skarp i sin kritik. I slutningen af september offentliggjorde „Land og Folk“ et brev, som Aksel Larsen havde sendt til Hedtoft og til formændene for Rigsdagens øvrige partier. Aksel Larsen:

„Danmark berøves enhver, også formel, bestemmelsesret også over omfanget af sine væbnede styrker og disses organisering, bevæbning og uddannelse og tjenestetidens længde samt over disse styrkers placering og anvendelse ... Danmark fraskriver sig retten til og muligheden for selv at bestemme over krig og fred for sit vedkommende.“²⁹

I forlængelse heraf talte Larsen til den herskende tyskerfrygt i befolkningen, idet han anslog, at et genoprustet Vesttyskland kunne blive „den dødeligste fare“ for Danmark.

Men dermed var DKP's kritik ikke bragt til ende. 23. september bragte „Land og Folk“ en artikel underskrevet „Fredens Tilhængere“, hvori der blev argumenteret for, at etableringen af en enhedskommando ville øge risikoen for krig.³⁰ Dagen efter blev artiklen fulgt op med en forsidehistorie om, at „nazitropper“ kunne „ventes til Danmark.“³¹ Derpå udsendte DKP's central-

²⁸ „Nordatlantisk fælles forsvarsstyrke i Vesteuropa“, *Socialdemokratiske Noter*, 22. årg., nr. 1 (Okt. 1950), s. 3-8.

²⁹ „Kald rigsdagen ind nu. Henvendelse til statsministeren og formændene for socialdemokratiets, venstres, de konservatives, radikales og retsforbundets rigsdagsgrupper“ [fra den kommunistiske rigsdagsgruppe], *Land og Folk*, 22. september 1950; jf. „Rigsdagen ind straks!“, *Land og Folk*, 23. september 1950 (forsiden).

³⁰ „Enhedskommandoen vil betyde en stadig større krigsfare for Danmark“, *Land og Folk*, 23. september 1950 (forsiden; henvendelse til regeringen fra *Fredens Tilhængere i Danmark*). „Fredens Tilhængere“ var en dansk afdeling af en international fredsbevægelse. Ledelsen bestod af personer med tilknytning til flere forskellige partier, men organisationsmæssigt stod DKP stærkt. Således blev Mogens Fog formand for den danske afdeling i sommeren 1950. Fog var en topfigur i DKP, selvom han ikke formelt var organiseret i partiet. Om „Fredens Tilhængere“ se Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 20-28, her s. 22.

³¹ „Nu kan nazitropper ventes til Danmark“, *Land og Folk*, 23. september 1950 (forsiden).

komite en udtalelse, hvor det blev forklaret, at Danmarks tilslutning til USA's forslag var givet „under tilsidesættelse af alle demokratiske og forfatningsmæssige instanser.“ DKP opfordrede derfor danskerne til, ja, det var danskerne „pligt“ at få annulleret regeringens tilsagn.³² Med sin kritik af regeringens politik fjernede DKP fokus fra det, som atlantpartierne betragtede som sagens kerne: At frygten for et sovjetisk angreb var velbegrundet; at Danmark – for at forsvare nationen – måtte tilslutte sig etableringen af EDC med vesttysk deltagelse. Gennem sin kritik fik DKP i stedet belyst, at etablering af en enhedskommando ville medføre dansk suverænitetsstab. Endelig fik DKP gjort klart, at beslutningen var taget udenom Rigsdagen: Regeringen – der talte om Rigsdagens „demokratiske partier“ – havde selv handlet udemokratisk.

DKP's stormløb mod regeringen blev taget alvorligt i Socialdemokratiet. Meget alvorligt. Som nævnt eksisterede der i Socialdemokratiet uenigheder om sikkerhedspolitikken. Det var sådanne uenigheder, der havde set dagens lys i 1950, hvor „Demokraten“ havde undsagt Hedtofts linje i Koreakrigen. Og disse socialdemokrater var ikke kun uenige i DKP's kritik af regeringens sikkerhedspolitik. Dertil kom, at DKP's anmærkninger på visse punkter ramte præcist. Etablering af en enhedskommando kunne hævdes at føre til dansk suverænitetsstab (om end der næppe ville komme „nazitropper“ til Danmark). Det var også rigtigt, at spørgsmålet ikke havde været til drøftelse på Rigsdagen. Derfor måtte Hedtoft slå partiets politik fast på et socialdemokratisk hovedbestyrelsesmøde i slutningen af måneden. Indledningsvis forklarede Hedtoft, at FN – sådan som verden hang sammen – ikke kunne garantere småstater mod overfald. Havde Sovjetunionen eksempelvis været til stede i Sikkerhedsrådet, da beslutningen om at intervenere i Korea blev taget, ville det have nedlagt veto. Derfor – også af hensyn til Danmark – var det absolut nødvendigt med et udvidet samarbejde mellem de atlantiske lande. Og når det gjaldt DKP's første kritikpunkt, spørgsmålet om Rigsdagens manglende inddragelse i beslutningen, lod Hedtoft sin bestyrelse, og således også skeptikerne i partiet, vide, at 5/6 af Rigsdagen støttede regeringens politik. Der var med andre ord tale om ren „formalisme“, når regeringen blev kritiseret for at handle uden om parlamentet, og i øvrigt var der ikke truffet nogen „beslutning af traktatmæssig karakter“. Men Hedtoft havde en dårlig sag, for DKP havde som nævnt ret i en del af kritikken. Det var næppe noget tilfælde, at regeringen ikke havde haft sagen til drøftelse på Rigsdagen, og det var ikke noget tilfælde, at DKP var udelukket fra drøftelser om den atlantiske fællestyrke. De „demokratiske partier“ – som Socialdemokratiet talte om – havde udelukket det udemokratiske parti fra fortrolige drøftelser om sikkerhedspolitikken.

³² „Nordatlantisk fælles forsvarsstyrke i Vesteuropa“, *Socialdemokratiske Noter*, 22. årg., nr. 1 (Okt. 1950), s. 3-8.

Med hensyn til DKP's andet kritikpunkt – at etablering af en enhedskommando ville medføre dansk suverænitetstab – svarede Hedtoft, at dette var ethvert samarbejdes pris:

„Alt samarbejde mellem frie og suveræne stater betyder jo, at man frivilligt afstår en del af suveræniteten til gavn for samarbejdet.“

I tillæg hertil gjorde Hedtoft sig formentlig betydelige anstrengelser for i sin tale ikke at komme nævneværdigt ind på vesttysk genbevæbning. I det omfang han gjorde det, understregede han, at etablering af en fælleskommando måtte betragtes som en „sikkerhed mod genoplivelse af tysk militarisme“. Snarere end at tale om Vesttyskland talte Hedtoft om truslen fra Øst. Og han talte om det store behov for et øget samarbejde mellem de atlantiske lande. Perspektivet i Hedtofts tale gik således i diametral modsat retning end DKP's kritik.

„Socialdemokratiske Noter“ offentliggjorde efterfølgende Hedtofts tale til hovedbestyrelsen.³³ Kampen mellem DKP og Socialdemokratiet var ved indgangen til 1950erne i allerhøjeste gear. Under besættelsen havde Hedtoft udtalt, at Socialdemokratiets overlevelseskamp var lig med nationens fortsatte eksistens. Rationalet var på dette tidspunkt, at såfremt nazisterne fik nedbrudt Socialdemokratiet, ville det betyde Danmarks undergang.³⁴ Set med Hedtofts øjne var Danmarks eksistens ved indgangen til 1950erne fortsat lig med partiets eksistens, men nu var fjenderne DKP og Sovjetunionen.

Uanset hvad, kom spørgsmålet til diskussion på Rigsdagen. Det skete 18. oktober 1950, i øvrigt under en debat om det kommende års finanslov. Hvor de konservative ikke havde taget del i diskussionen i september, blandede de sig nu. Således rettede Ole Bjørn Kraft skytset mod Det Radikale Venstre, som han beskyldte for ikke at se virkelighedens barske realiteter i øjnene. Dansk deltagelse i det vestlige samarbejde – hvad enten det handlede om Marshallplanen, Europarådet eller det atlantiske samarbejde – handlede grundlæggende om at forsvare friheden og demokratiet. Det Radikale Venstre støttede som bekendt europatanken, men ifølge Kraft var det „mod virkeligheden at tro, at man her i landet kan give tilknytning til Europatanken og det demokratiske samarbejde, når man således som det radikale parti åbenbart ikke vil, vil være med til at sikre landenes fred og tryghed“.³⁵ For Kraft og Det Konservative Folkeparti var der en klar sammenhæng mellem den begyndende vesteuropæiske integration og det vestlige forsvarssamarbejde.

³³ Sst., s. 7-8.

³⁴ Hans Kirchhoff, „Vor eksistenskamp er identisk med nationens kamp – Om Socialdemokratiets overlevelsesstrategi under besættelsen. Forsøg på en syntese“, *Årbog for arbejderbevægelsens historie*, 1994.

³⁵ Ole Bjørn Kraft, „1. beh. af f. t. finanslov for 1951-52“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget*, 18. oktober 1950, sp. 252-63, her sp. 257.

Men uden for Christiansborg gjorde den konservative partipresse også en indsats for at overbevise opinionen om nødvendigheden af vesttysk genoprustning – og dansk tilslutning hertil. 15. november 1950 offentliggjorde „Nationaltidende“ en kronik af redaktør Eigil Steinmetz. Ifølge Steinmetz var det urimeligt, at der var så megen debat om Vesttysklands genbevæbning, når man samtidig kunne se, at der i Østtyskland stod „en færdiguddannet, moderne udrustet armé.“ Bedre blev det ikke af, at mange af de østtyske officerer blot få år tidligere havde tjent Hitler. Og når det gjaldt spørgsmålet om vestlige brud på internationale konventioner og aftaler kunne Steinmetz konstatere, at

„[p]å tværs af Potsdamoverenskomsten, på trods af diverse Vestmagt-protester, i strid med alle afrustningsbestemmelser og alle afnazificerings-ønsker er dette „røde rigsværn“ blevet til.“³⁶

Samtidig offentliggjorde Niels Nørlund, „Berlingske Tidendes“ forhenværende Tysklands-korrespondent, omkring årsskiftet 1950/51 en bog om tysk efterkrigshistorie. På fremstillingens afsluttende sider argumenterede han for, at vesttyske tropper nu måtte integreres i en fælles europæisk hær.³⁷

30. oktober 1950 måtte Socialdemokratiet overlade regeringsansvaret til VK-regeringen. Årsagen var økonomiske – ikke udenrigs- og sikkerhedspolitiske – uoverensstemmelser mellem Rigsdagens partier.³⁸ Ved valget mistede DKP knap 40.000 stemmer i forhold til valget i 1947, og dermed oplevede partiet en tilbagegang fra 9 til kun 7 mandater. Med den nye regering på plads stillede forsvarsminister Harald Petersen fra Venstre 25. januar 1951 forslag om dansk tilslutning til oprettelse af en fælles forsvarsstyrke i Europa.³⁹ Lovforslaget var reelt en sanktionering af dansk tilslutning til etableringen af enhedskommandoen, sådan som det allerede var blevet gennemført i Bruxelles i december 1950.

30. januar 1951 kom forslaget til behandling i Folketinget. Situationen var ømtålelig. På et møde i Udenrigspolitisk Nævn havde Hedtoft forklaret, at der eksisterede „et næsten uoverstigeligt svælg“ mellem atlantpartierne på den ene side og befolkningen på den anden side.⁴⁰ Det var nok en sandhed med modifikationer, for ifølge en ny Gallup-undersøgelse mente hele 48 pct. af be-

³⁶ Eigil Steinmetz, „Den østtyske trussel“ (kronik), *Nationaltidende*, 15. november 1950.

³⁷ Nørlunds bog blev i øvrigt anmeldt positivt af Erling Bjøl, jf. „Fra Potsdam til Bonn“, anm. af Niels Nørlund, *Kampen om Tyskland. Fra Potsdam til Bonn*, 1950, ved Erling Bjøl, *Fremtiden*, nr. 2 (Feb. 1951).

³⁸ Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945* (Danmarks historie, bd. 8), 1990, s. 94-96.

³⁹ „Forslag til rigsdagsbeslutning om Danmarks tilslutning til oprettelse under Den nordatlantiske Traktats organisation af en fælles forsvarsstyrke i Europa med en fælles øverstkommanderende m.v.“, *Rigsdagstidende. Forelagte lovforslag m.m. 1950/51*, sp. 3785-88.

⁴⁰ Hedtoft i Udenrigspolitisk Nævns møde, 9. januar 1951. RA. UM 3.E.92. Også citeret i Poul Guillaume, *Allieret med forbehold*, s. 226.

folkningen, at Vesttyskland skulle med i den vesteuropæiske hær, medens kun 18 pct. stillede sig afvisende hertil.⁴¹ I Folketinget dannede Venstre, Det Konservative Folkeparti og Socialdemokratiet fælles front i spørgsmålet, idet de ønskede at tilbagevise Det Radikale Venstres og DKP's kritik af lovforslaget. Og under alle omstændigheder måtte man gøre sit yderste for at overbevise befolkningen om fornuften i politikken.

I sin indledende tale appellerede Harald Petersen indtrængende om at støtte lovforslaget. Hele sagen drejede sig jo om, argumenterede han, at lægge forsvaret af Vesten så langt mod øst som muligt. Dermed ville man opnå „dækning af den jyske halvø, hvilket vil være af vital betydning for forsvaret af Danmark ... Man vil af disse betragtninger se, at Jyllands forsvar er intimt forbundet med Nordtysklands forsvar.“ Det var derfor, regeringen nu ville lade det danske kommando (tidligere benævnt: Tysklandsbrigaden) komme under general Eisenhowers kommando i Vesttyskland.⁴²

På vegne af Socialdemokratiet støttede Rasmus Hansen forslaget. I højere grad end Venstre og Det Konservative Folkeparti forsøgte Rasmus Hansen at mane til besindighed. Anden verdenskrig havde bevirket, at kontinentet nærmest havde været afrustet i 1945. Når kritikerne af lovforslaget – og dansk alliancetilslutning – og politik i almindelighed – pegede på, at medlemskabet af NATO førte til oprustning, måtte man understrege, at der var tale om en 'normalisering'. Dernæst pegede Hansen på, at musketereden i NATO's artikel V: „I denne artikel siges kun, at deltagerne er enige om, at et væbnet angreb mod en eller flere af dem i Europa eller Nordamerika skal betragtes som angreb mod dem alle, og de skal derefter bistå det eller de angrebne deltagerlande ved straks hver for sig at tage sådanne skridt, som hver af dem anser for nødvendige for at genoprette og opretholde det nordatlantiske område.“ Hansens pointe var, at artikel V ikke betød, at danske tropper automatisk skulle drage i krig i tilfælde af aggression mod et allianceland. Danmark skulle blot gøre, hvad det anså for nødvendigt for at forsvare det nordatlantiske område. Men til gengæld var USA ifølge udenrigsminister Acheson forpligtet til at yde de vesteuropæiske NATO-lande militær bistand, såfremt et af disse lande blev angrebet. I forlængelse af ovenstående argumenter spillede Rasmus Hansen et mere offensivt kort. Isoleret neutralitet var ikke at foretrække. FN kunne fortsat ikke garantere Danmarks suverænitet.⁴³

⁴¹ Ugens Gallup nr. 1, 1951, „Stærk dansk tilslutning til vesttysklands deltagelse i den europæiske hær“, http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1951_1.pdf. Offentliggjort 31. januar 1951. Set 29. september 1003.

⁴² Harald Petersen, „1. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1854-1987. Harald Petersens tale sp. 1854-66, her sp. 1858. Forelæggelsestalen er optrykt i Udenrigsministeriet, *Dansk Sikkerhedspolitik 1948-1966* bind II: Bilag, 1968. Bilag, nr. 84, s. 193-201. Også behandlet i Poul Villaume, *Allieret med forbehold*, s. 226.

⁴³ Rasmus Hansen, „1. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1866-72, her sp. 1868.

Det Radikale Venstre kunne ikke støtte lovforslaget. Johannes Christensen, der var partiets ordfører, anførte, at Danmark kritikløst fulgte efter en af NATO anlagt politisk og militær linje. Det kunne ikke have sin rimelighed. I 1949 havde Det Radikale Venstre spurgt, hvad Atlantpagten ville betyde for landet. Det havde ingen af atlantpartierne kunnet svare på. Nu så man imidlertid én af konsekvenserne. Men heller ikke i forbindelse med det aktuelle lovforslag var det muligt for regeringen at forklare konsekvenserne heraf. Ifølge Det Radikale Venstre havde regeringspartierne og Socialdemokratiet travlt med at gennemføre deres politik uden at have et klart blik for konsekvenserne heraf. Desuden forklarede Johs. Christensen, at det ville kunne være fornuftigt med dansk støtte til etableringen af Europahæren, såfremt man kunne garantere, at den kunne værne Danmark mod et overfald. Men det kunne man ikke. Endelig nærrede Det Radikale Venstre betænkeligheder ved at inddrage Vesttyskland i det militære forsvar, da det blev betragtet som støtte til militarisme.⁴⁴

Da Alfred Jensen tog ordet for DKP kom der røre i Folketingssalen. Ifølge DKP var planerne om vesttysk deltagelse i et vesteuropæisk forsvarssamarbejde et brud med Potsdamaftalen. Fra Vestens side var der næsten ingen grænser for, hvor mange internationale aftaler der var blevet brudt siden verdenskrigen. Sandheden var, forklarede Alfred Jensen, at NATO var et redskab for USA's imperialism. For USA gjaldt det om at overtage verdensherredømmet. Og den politik var mere end dristig. For fortsatte USA denne linje – og valgte Danmark at støtte USA heri – ville der opstå en ny verdenskrig. Alfred Jensen understregede, at det var en opfattelse, flere statsmænd havde givet udtryk for. Alfred Jensen nævnte ikke, hvem det var, han havde talt med.⁴⁵

I forhold til årene frem til Atlantpagttilslutningen skærpede DKP nu tonen i debatten. At spille på krigsfrygten havde partiet ikke gjort tidligere. Den nye og mere aggressive linje i DKP's agitation i både Folketinget og i „Land og Folk“ afspejlede formentlig dugfriske direktiver fra Moskva, hvor Aksel Larsen i december 1950 var blevet anbefalet, at føre en „skærpet kamp mod højresocialdemokraterne“.⁴⁶ Socialdemokratiet var fortsat den primære modstander for DKP; også selv om Socialdemokratiet havde måttet afgive regeringsmagten til Venstre. Når kampen mod Socialdemokratiet fortsat var det væsentligste hang det sammen med, at DKP arbejdede for det, som partiet kaldte styrkelsen af 'enheden i arbejderbevægelsen', og som i Socialdemokratiets ordvalg blev opfattet som 'splittelseskampagner'. Samtidig afspejlede DKP's ud-

⁴⁴ Johs. Christensen, „I. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1881-90.

⁴⁵ Alfred Jensen, „I. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1894-1905.

⁴⁶ Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen*, citeret s. 449.

melding den stalinistiske ideologi, der forudskikkede, at den store krig – kampen mellem kapitalismen og kommunismen – var nært forestående, og at det var kun et spørgsmål om tid, før den brød ud.⁴⁸

I den efterfølgende debat fægtede partiernes ordførere det bedste, de kunne. Igen var det de tre NATO-partier – Venstre, Det Konservative Folkeparti og Socialdemokratiet – der forsvarede alliancepolitikken mod først og fremmest DKP's agitation og i anden omgang mod Det Radikale Venstres kritik. Harald Petersen belærte således Alfred Jensen om, at det var

„meget godt, at det kommunistiske parti i Danmark ved denne som ved andre lejligheder sætter nogle fredsduer i bevægelse. Men hvis der fra det store østlige dueslag blot ville komme een eneste dueunge med bare en flig af et olieblad i næbbet, så kunne mange af de foranstaltninger, som man i øjeblikket drøfter i Vesteuropa, være sparet. Men så længe duerne og dueungerne, som det ærede medlem måske repræsenterer i Danmark, har den udrustning og det militære vingefang, der præger dem i øjeblikket, må man virkelig undskylde os andre, at vi bevarer en vis skepsis med hensyn til alvoren i fredsappellerne.“⁴⁹

Fra socialdemokratisk side pegede Rasmus Hansen på det paradoksale i, at DKP ikke anerkendte vesttysk genoprustning, medens det var tilladt Østtyskland at genopruste. Rasmus Hansen nævnte, at der for blot kort tid siden havde været østtyske skibe i de danske farvande. Skibene havde været camouflerede som fiskerbåde, men „vi har positiv vished for, at disse folk, som i hvert fald ikke var egnede til at udøve fiskerierhvervet, var tyskere.“⁵⁰ Dermed antydede Rasmus Hansen, at Østtyskland gennemførte militær spionage mod Danmark.

Elgaard fra Venstre henvendte sig også til Alfred Jensen. Efter et par ordvekslinger måtte Alfred Jensen vedgå, at når han havde sagt, at store statsmænd i verden ville påbegynde en krig, såfremt Vesten videreførte sin politik, havde han det hverken fra Stalin eller Mao. Det var såmænd blot noget, hans sunde fornuft sagde ham. Dette fik Elgaard til at konkludere:

„Jeg vil gerne sige til det ærede medlem, at nu kender vi grænsen for hans [Alfred Jensens, anm.] sunde fornuft. Lad os tænke på det, næste gang han udslynger en bombastisk sætning.“⁵¹

⁴⁸ William Curti Wohlforth, *The Elusive Balance. Power and Perceptions during the Cold War*, 1993, s. 101-6.

⁴⁹ Harald Petersen, „I. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1910-22, her citeret sp. 1922.

⁵⁰ Rasmus Hansen, „I. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1947-50, her citeret sp. 1949.

⁵¹ Elgaard, „I. beh. af f. om Danmarks tilslutn. t. oprett. af en fælles forsvarsstyrke i Europa“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, sp. 1971.

Gustav Rasmussen til New York Side 3

LAND OG FOLK

Lørdag 23. september 1950 **Folkets vilje ★ Landets lov** Nr. 349 - 9 Årgang

Nu kan nazitropper ventes til Danmark

USAs ultimatum, som regeringen svarer ja til, indebærer, at Vesttyskland gøres til Europas gendarm

Som det vil fremgå af artiklen inde i bladet, må det nu betragtes som givet, at regeringen med tilslutning af socialdemokratiet, venstre og konservative agter at svare ja til det amerikanske ultimatum vedrørende dansk tilslutning til en »international atlantisk under amerikansk »enhedskommando« og om dansk godkendelse af vesttyske troppers optagelse i det atlantiske »forsvarssystem«.

De skæbnesvangre konsekvenser

Dette betyder:

1. En udvidelse af indkaldelseskræfterne.
2. Forlængelse af tjenestetiden.
3. Forøgelse af værnepligtens omfang.
4. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
5. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
6. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
7. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
8. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
9. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.
10. En større og mere effektiv mobilisering af værnepligtige.

Denne udvidelse af indkaldelseskræfterne vil betyde, at den danske hær vil blive forstærket med flere tusinder mand. Dette vil være en stor styrkeforøgelse, som vil gøre Danmark i stand til at modstå enhver angreb. Det er derfor en meget vigtig beslutning, som regeringen har taget. Den danske befolkning bør være opmærksom på de konsekvenser, som dette betyder. Det er en alvorlig situation, som vi står i. Vi bør være klar over, at dette er en beslutning, som vil have store konsekvenser for Danmark og for hele Europa. Det er derfor vigtigt, at vi alle er opmærksomme på dette. Det er en beslutning, som vil have store konsekvenser for Danmark og for hele Europa. Det er derfor vigtigt, at vi alle er opmærksomme på dette.

Enhedskommandoen vil betyde en stadig større krigsfare for Danmark

Kræv afslutning på den politik, der berører os vor selvbestemmelsesret

Fredens Tilhængere i Danmark har i sites tilhængt regeringens og pressens følgende udtalelse:

Fredens Tilhængere i Danmark udtaler overfor regeringen sin skarpeste protest imod, at Danmarks forsvar underlægges fremmed overkommando. Landets tilslutning til Atlantpagten medførte en væsentlig forøgelse af faren for, at vort land kan blive inddraget i en kommende krig, med tab af menneskeliv og værdier af usædvanligt omfang.

Når landets forsvar nu skal lægges ind under fremmed overkommando, på hvis beslutninger vi kun vil få ringe eller ingen indflydelse, betyder det i virkeligheden yderligere, at Danmark fraskriver sig bestemmelsesretten over emfanget af vort forsvarsvæsen og anvendelsen af vore tropper. Det betyder, at vi kan blive inddraget i krigsmæssige begivenheder fjært fra vore egne grænser, endog side om side med hærstyrker under ledelse af generaler fra Hitlers officierskorps. Det er hidtil blevet benægtet, at alt dette kunne blive en følge af vor tilslutning til A-pagten. Nu ser alle, at det holder sig sådan.

Det danske folk har intet udestående med fremmede magter og kan derfor kun ønske vel at regering og rigsdag skal arbejde for at styrke verdensfreden og for at opbygge og udvikle levetilholdene herhjemme. Det er ikke våben og militærtøjning, men bolig og bedre kulturelle og sociale betingelser for alle, der er påkrævet. Det er ikke deltagelse i krigsriske opgaver — som kun kan tjene fremmede staters, ikke vore egne interesser — men et værn om vort lands uafhængighed og mulighed for at leve sit liv i fred, som ligger os danske på sinde.

Derfor opfordrer vi regeringen til at afvise det nye forslag på at begrænse vort lands suverænitet, til at sælge at frigøre landet for de militære forpligtelser, vi allerede har indgået, og til indenfor de Forenede Nationer at gøre en målbevidst indsats for at gennemføre en afspænding i den internationale

Land og Folk, DKP's avis, den 23. september 1950.

Fra Konservative side pegede Kristen Amby på det – efter hans opfattelse – helt urimelige i, at kommunister benyttede sig af den fri debatmuligheder i den vestlige verden til at agitere for, at de vestlige lande ønskede krig. Dette var helt imod sandheden. Der var ikke noget, som Vesten ønskede mindre.⁵²

Udgangen på drøftelserne, der blev ført med overordentligt giftig sprogbrug, blev, at Folketinget henviste den videre behandling af forslaget til et udvalg, der i begyndelsen af februar 1951 afgav en betænkning, ifølge hvilken et flertal bestående af regeringspartierne og Socialdemokratiet på Danmarks vegne anbefalede Vesttyskland optaget i et fælleseuropæisk forsvarssamarbejde. Argumentet lød: Et genoprustet Vesttyskland ville styrke forsvaret af Vesteuropa og dermed af Danmark. Det Radikale Venstre og Retsforbundet kunne ikke støtte forslaget.⁵³ Med dansk støtte til etableringen af et fælleseuropæisk forsvar med vesttysk deltagelse var dansk politik bragt i overensstemmelse med de øvrige NATO-landes politik.

⁵² Kristen Amby, "1. beh. af f. om Danmarks tilslutning til oprettelse af en fælles forsvarsstyrke i Europa", *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1950/51*, 30. januar 1951, især sp. 1951-1954.

⁵³ Udenrigsministeriet, *Dansk Sikkerhedspolitik 1948-1966* bind II: Bilag, Bilag, nr. 85, s. 202-04.

Vesttysklands optagelse i NATO (1954-1955)

I 1954 afviste den franske nationalforsamling oprettelsen af den fælles vesteuropæisk hær (EDC). Afvisningen aktualiserede spørgsmålet om Vesttysklands fremtidige forhold til NATO-landene. I oktober-november 1954 blev der afholdt en konference herom i London. Danmark og Norge deltog ikke. På konferencen besluttede Storbritannien, USA, Frankrig, Canada, Italien, Holland, Belgien, Luxemburg samt Vesttyskland at ændre Bruxelles-traktaten fra 1948. Med flere protokoller, der fastlagde præmisserne for oprustningen, blev det besluttet at genbevæbne Vesttyskland. Landet blev her efter optaget i „den reviderede Bruxelles-traktat“, der efterfølgende blev om-døbt Den Vesteuropæiske Union (Western European Union: WEU). En forudsætning for vesttysk optagelse i WEU var, at landet hverken måtte besidde kerne-, kemiske eller bakteriologiske våben. I maj 1955 ophørte USA's, Storbritanniens og Frankrigs besættelse af Vesttyskland, men samtidig blev det besluttet, at britiske og amerikanske tropper skulle forblive i Vesttyskland. 8. maj 1955 trådte Vesttyskland ind i NATO.⁵⁴

Ovenstående udvikling rejste spørgsmålet om Danmarks holdning til genbevæbningen af Vesttyskland og landets eventuelle optagelse i NATO. Inden debatterne herom fremstilles skal det nævnes, at Danmark i mellemtiden havde fået ny regering, idet Hedtoft endnu en gang var blevet statsminister. Hvor udenrigspolitikken ikke havde spillet en rolle for regeringsskiftet i 1950, fik den betydning for udfaldet af regeringsforhandlingerne efter folketingsvalget i 1953. Socialdemokratiet besluttede nemlig i valgkampen, at det kun ville støtte VK-regeringens udenrigspolitik, såfremt Det Radikale Venstre og Retsforbundet også støttede den. Socialdemokratiets udenrigspolitiske linje var taktisk motiveret. Vejen til Statsministeriet gik gennem Det Radikale Venstre.⁵⁵

Set fra atlantpartiernes side var udgangspunktet for debatten ikke gunstigt. I december 1950 havde den danske befolkning været forholdsvis positiv indstillet til et genbevæbnet Vesttyskland. Ifølge en opinionsundersøgelse var blot 18 pct. af de adspurgte modstandere af Vesttysklands genbevæbning, medens de resterende enten var positivt indstillede eller uafklarede. I begyndelsen af 1952 konkluderede Gallup, at 25 pct. af de adspurgte danskere var modstandere af et genbevæbnet Vesttyskland, medens resten var tilhængere eller uafklarede. I slutningen af 1954 var 40 pct. af de adspurgte modstandere af et genbevæbnet Vesttyskland, medens blot 30 pct. var tilhængere heraf. Formentlig spillede det en rolle for danskernes holdningsskifte, at de i 1950 og 1951 havde forventet, at et genbevæbnet Vesttyskland ville være integreret

⁵⁴ Frede P. Jensen, *WEU. Den vesteuropæiske union*, 1994, s. 11-22; Wilfried Loth, *Helsinki, 1. August 1975*, s. 42-45; Robert J. McMahon, *The Cold War*, 2003, s. 59.

⁵⁵ Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945*, s. 102-03.

i EDC, medens det i efteråret 1954 var en udbredt forestilling, at et genbevæbnet Vesttyskland skulle optages i NATO.⁵⁶

Til spørgsmålet om Vesttyskland skulle „have lov til at blive genbevæbnet (oprustet) indtil en vis grad? Er de for eller imod en sådan vesttysk genbevæbning?“ svarede de adspurgte fordelt efter parti følgende:

For eller imod vesttysk genbevæbning (december 1954)

	Social demokratiet	Det Radikale Venstre	Det Konservative Folkeparti	Venstre
For*	29	9	46	37
Imod*	42	57	24	32
Både og*	15	20	21	19
Ved ikke*	14	14	9	12

* = angivet som pct. af de adspurgte.

Kilde: Ugens Gallup, nr. 32 1954: Befolkningens syn på Vesttysklands genoprustning I

Debatten om Vesttysklands optagelse i NATO påbegyndtes i Folketinget i oktober 1954. Baggrunden var den just afsluttede konference i London. I sin indledende tale redegjorde udenrigsminister H.C. Hansen for hovedtræk af Londonkonferencens resultater. I forlængelse heraf forklarede han, at der ikke var planer om dansk deltagelse i Vestunionen. Derpå fulgte en følelsesladet debat om Vesttyskland og spørgsmålet om genbevæbning. I debatten dannede Socialdemokratiet endnu en gang fælles front med Det Konservative Folkeparti og Venstre. De tre partier ønskede den sydlige nabo genbevæbnet og optaget i NATO, medens Det Radikale Venstre og DKP var modstandere heraf. Retsforbundet var delt i spørgsmålet.

I sit indledende indlæg forklarede H.C. Hansen, at der – set fra regeringens position – intet nyt var under solen. I februar 1951 havde Rigsdagen besluttet at støtte forslaget om etablering af EDC (med vesttysk deltagelse), og godt et år senere havde Udenrigspolitisk Nævn givet tilslutning til dansk accept af, at musketereden i NATO også skulle omfatte Europahæren. Nu var Europahæren et stykke fortid, men at bevæbne Vesttyskland i NATO ville blot være en naturlig videreførelse af en allerede fastlagt politik. I grunden bestod der, mente H.C. Hansen, ingen forskel mellem det aktuelle spørgsmål og de beslutninger, der var truffet i 1951 og 1952. Men H.C. Hansen vidste, at regeringens politik ikke ville komme uimodsagt gennem tinget, så han fortsatte

⁵⁶ Ugens Gallup nr. 32, 1954, „Befolkningens syn på Vesttysklands genoprustning I“, http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1954_32.pdf. Offentliggjort 9. december 1954. Set 30. september 2003.

sin tale med at understrege Danmarks nationale og sikkerhedspolitiske interesse i vesttysk genbevæbning og optagelse i NATO. Han forklarede således, at vesttyske tropper ville blive integrerede i NATO's – formentlig Storbritanniens – styrker. Dermed talte H.C. Hansen, allerede inden debatten var åbnet, imod den „tyskerfrygt“, som Aksel Larsen havde appelleret til i efteråret 1950. H.C. Hansens udmelding afspejlede den udbredte opfattelse i Danmark, at Storbritannien var et land, Danmark kunne stole på.⁵⁷ Samtidig pegede han på den sovjetiske og østtyske oprustning, der fandt sted umiddelbart øst for Vesttysklands grænse. Man måtte gøre op med tidlige tiders opfattelse og se kendsgerningerne i øjnene:

„vi kan ... ikke lade følelser, der bygger på en anden tids erfaringer og oplevelser, forhindre os i at tage skridt, som vor forstand og realistiske sans tilsiger os er det rigtige.“

Ifølge H.C. Hansen var der ikke noget valg. Såfremt Danmark afviste vesttysk bevæbning inden for rammerne af NATO, ville det betyde „at Danmark må forlade Atlantpagten“. Var der endnu medlemmer af Folketinget, der stillede sig afvisende, satte H.C. Hansen trumf på med ordene:

„Iøvrigt vil det være ganske urealistisk at tro, at en tysk genbevæbning kan undgås. Vi kan ikke forhindre dette. Problemet i dag er ikke, om der i det hele taget bør gives Vesttyskland våben i hænde, men udelukkende under hvilken form og med hvilke garantier genbevæbningen skal finde sted.“⁵⁸

Da statsministeren forlod talerstolen, tog den politiske ordfører fra Socialdemokratiet ordet. Ikke overraskende støttede Rasmus Hansen regeringens politik, idet han samtidig iværksatte et frontalangreb på DKP. De kommunistiske synspunkter var ren propaganda, og når man kunne forvente kommunistisk modstand mod regeringens politik, forklarede Hansen, at

„[v]i har jo årelange erfaringer for, at kommunisterne i deres udenrigspolitik udelukkende er dikteret af den politik, Sovjetunionen følger. Om de herved kommer i modstrid med deres eget lands interesser, bekymrer dem ikke.“⁵⁹

⁵⁷ Rasmus Mariager, *I tillid og varm sympati*, s. 368-79.

⁵⁸ H.C. Hansen, „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 19. oktober 1954, sp. 148-308, H.C. Hansens tale sp. 148-67, her citeret sp. 161.

⁵⁹ Rasmus Hansen, „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 19. oktober 1954, sp. 167-72, her citeret sp. 169.

DKP og dets relation til Sovjetunionen skulle udstilles. Og det skulle igen og igen understreges, at det lille kommunistparti tjente en alt for nært beliggende fjendes interesser.

Venstre og Det Konservative Folkeparti havde ingen indvendinger mod vesttysk genoprustning og optagelse i NATO. I debatten havde ordførerne fra de to partier heller ingen indsigelser mod regeringens politik. Samarbejdet mellem atlantpartierne var på det tidspunkt så tillidsfuldt, at regeringen forud for diskussionerne i Folketinget havde afstemt H.C. Hansens redegørelse med Thorkild Kristensen, som varetog Venstres politik på området.⁶⁰ Sidstnævnte havde allerede inden debatten på Christiansborg afgivet løfte om, at Venstre ville støtte regeringens politik. I sit indlæg udtalte Thorkild Kristensen, at der sikkert var kræfter i tinget, der ville betvivle det demokratiske sindelag i Vesttyskland. Hertil forklarede han, at en fortsat demokratisk udvikling i Vesttyskland ville understøttes bedst, såfremt der eksisterede tætte bånd – også militære bånd – mellem Vestmagterne og Vesttyskland.⁶¹ Ole Bjørn Kraft støttede Venstres og Socialdemokratiets udmeldinger.

Anderledes forholdt det sig med Aksel Larsen. Spidst indledte han med, at Folketinget bestod af folkets „kårede mænd og kvinder“, der måtte og skulle „omsætte folkeviljen i love og beslutninger.“ Så meget desto værre var det, at der forud for forhandlingerne i Folketinget reelt var truffet beslutning om dansk støtte til Vesttysklands genoprustning; en beslutning, den danske befolkning ikke støttede. Larsen beskyldte på ny Folketinget og Socialdemokratiet for at handle udemokratisk. Sovjetunionen udgjorde ikke nogen trussel mod Danmark, og han pegede på, at danske tropper kunne risikere at skulle udstationeres i udlandet, ligesom man kunne risikere, at vesttyske tropper skulle stationeres i Danmark. Foruden denne svada benyttede Larsen sin taletid til endnu en gang at appellere til dele af det socialdemokratiske bagland. Således gengav han Hedtofts ord fra 1952 om, at den vesttyske arbejderklasse afviste vesttysk genoprustning. 9. oktober 1954 – det vil sige knap 2 uger inden debatten i Folketinget – havde den vesttyske fagforeningskongres vedtaget en udtalelse, som gik imod et genoprustet Vesttyskland. Larsen søgte at skabe splid i de socialdemokratiske rækker.⁶²

Det Radikale Venstre kunne ikke støtte regeringens politik. Jørgen Jørgensen fandt tværtimod, at Danmark burde stemme imod vesttysk genbe-
væbning, idet han samtidig stillede forslag om en folkeafstemning om spørgsmålet.⁶³ De radikale forsøgte således at inddrage opinionen i spørgsmålet.

⁶⁰ Partimøde den 19. oktober 1954 kl. 13.00. RA. Venstres arkiv. Protokol over Venstres partimøder.

⁶¹ Thorkild Kristensen, „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 19. oktober 1954, sp.172-85.

⁶² Aksel Larsen, „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 19. oktober 1954, sp. 207-20.

⁶³ Jørgen Jørgensen, „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 19. oktober 1954, sp. 196-207.

I den efterfølgende debat skærpede H.C. Hansen tonen over for DKP, idet han ironiserede over Aksel Larsens forkærlighed for demokratiet i såvel Danmark som i Vesttyskland. Kunne eksempelvis den tjekkoslovakiske befolkning få en demokratisk folkeafstemning om det politiske system i deres land, såfremt den ønskede det? Aksel Larsen svarede:

„Czekoslovariets befolkning har demokrati. (*Munterhed*). Ja, jeg kan ikke gøre for, at den småt udrustede del af forsamlingen griner. Den altovervejende del af det czekisk folk er veltilfreds med det samfundssystem, det har...“⁶⁴

Fra DKP's side støttede man i øvrigt Det Radikale Venstres forslag om en folkeafstemning. Men dette blev straks afvist af Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti, der foreslog en anden dagsorden, nemlig at Folketinget skulle tiltræde Vesttysklands optagelse i NATO. Dette blev vedtaget med 133 stemmer af Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti samt et nordatlantisk mandat, medens DKP og Det Radikale Venstre stemte imod. Retsforbundets 6 medlemmer afholdt sig fra at stemme. Efter folketingsdebatten fulgte en pressedeбат, som holdningsmæssigt mindede om debatten i Folketinget.⁶⁵

Parallelt hermed havde Atlantsammenslutningen argumenteret for nødvendigheden af Vesttysklands optagelse i NATO. I spidsen for sammenslutningen stod blandt andet personer som socialdemokraten Frode Jakobsen, den konservative Erling Foss og Egil Barfod fra Dansk Samling. Fælles for disse tre var en fortid som modstandsfolk.⁶⁶ Gennem dets „Demokratiske Breve“ offentliggjorde Atlantsammenslutningen et par artikler herom i 1954. Under overskriften „Faren i forbindelse med Vesttysklands genoprustning“ lød budskabet, at risikoen for en ny krig var langt mindre med et genbevæbnet Vesttyskland. Argument: Et bevæbnet Vesttyskland under vestlig kontrol ville styrke Vesteuropas sikkerhed mod sovjetisk aggression.⁶⁷ I en anden artikel i samme nummer blev det understreget, at genbevæbningen ville være selvfinansierende.⁶⁸ Militær beskyttelse fra syd ville endda være gratis.

⁶⁴ Debatten er gengivet i „Forespørgsel vedr. Danmarks udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, sp. 303-05, her citeret sp. 304.

⁶⁵ *Socialdemokratiske Noter*, AIC, 26. aarg. nr. 1 (Nov. 1954), s. 54-56.

⁶⁶ Om Atlantsammenslutningen som politisk aktør se Sarah von Essen, „NATO sikrer freden“. *Atlantsammenslutningen 1950-60*, 2003. Om Erling Foss som konservativ skikkelse se Mogens Rüdiger, *Uden tvivl. Erling Foss 1897-1982*, 2000; om Egil Barfod som aktør for Dansk Samling se Henrik Lundbak, *Staten Stærk – Folket Frit. Dansk Samling mellem fascisme og modstandskamp 1936-47*, 2001; om Frode Jakobsen som socialdemokrat (og modstandsmand) se Hans Kirchhoff, „Jakobsen, Frode“, Hans Kirchhoff, John T. Lauridsen, Aage Trommer (red.), *Gads Leksikon om Dansk Besættelsestid 1940-45*, 2002, s. 245-46.

⁶⁷ „Faren i forbindelse med Vesttysklands genoprustning“, *Demokratiske Breve*, 4. årg., nr. 35 (1954), s. 4-5.

⁶⁸ „Vesttyskland plus minus forsvar“, *Demokratiske Breve*, 4. årg., nr. 35 (1954), s. 6.

Frankrigs afvisning af EDC-traktaten var ikke det tilbageslag for de vestlige lande, som Sovjetunionen havde forventet og håbet på. Den franske premierminister Mendès-France og hans britiske kollega Churchill vidste begge, at der endnu eksisterede en anden mulighed for at få Vesttyskland remilitariseret. Umiddelbart efter at det danske Folketing havde givet sin accept af London-aftalerne, blev disse i dagene mellem 20. og 23. oktober bekræftet i Paris. Dermed accepterede Frankrig – også formelt – Vesttysklands genbevæbning og optagelse i NATO.⁶⁹ I slutningen af februar tog Vesttyskland stilling til Paris-aftalerne og besluttede med 2/3 flertal i Forbundsdagen at stemme for Paris-aftalerne.

En måned senere – 25. marts 1955 – fremsatte stats- og udenrigsminister H.C. Hansen (Hedtoft var død i januar 1955) forslag til folketingsbeslutning om Vesttysklands optagelse i NATO. H.C. Hansen henviste ved denne lejlighed til debatten i Folketinget i oktober 1954, hvor Folketinget havde givet tilslutning til London-aftalerne. H.C. Hansen forklarede på ny, at Danmark måtte træde ud af alliancen, såfremt landet ikke accepterede Vesttysklands optagelse i NATO.⁷⁰ Forslaget kom til 1. behandling i Folketinget 14. april 1955. Et par uger forinden havde Gallup offentliggjort en opinionsundersøgelse ifølge hvilken, blot 29 pct. af de adspurgte støttede vesttysk genbevæbning, 37 pct. var modstandere, 12 pct. var både for og imod, medens 22 pct. af de adspurgte ikke havde nogen holdning hertil. Fordelt efter partier svarede de adspurgte på følgende måde:

Holdning til vesttysk genoprustning – fordelt efter parti (marts 1955).

	Social demokratiet	Det Radikale Venstre	Det Konservative Folkeparti	Venstre
For	26	12	48	41
Imod	37	61	25	31
Både og	12	10	12	12
Ved ikke	25	17	15	16

Angivet i pct. af de adspurgte.

Kilde: Ugens Gallup, nr. 7 1955: Øget usikkerhed i befolkningen over for vesttysk genbevæbning.

Tilhængerne inden for Socialdemokratiet var blevet færre i marts 1955, end de havde været et kvartal tidligere. Hvor 29 pct. af Socialdemokratiets vælgere

⁶⁹ Wilfried Loth, *Helsinki, 1. August 1975*, s. 43-46.

⁷⁰ H.C. Hansen, „Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks godkendelse af Forbundsrepublikkens Tysklands tiltrædelse af Den nordatlantiske Traktat“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1945-55*, 14. april 1955, sp. 3153-63.

i slutningen af 1954 mente at vesttysk genbevæbning var et gode, var der kun 26 pct. i marts 1955, der mente dette. Samtidig var antallet af socialdemokratiske vælgere, der ikke tog stilling, steget fra 14 pct. til 25 pct.. Reservationerne over for vesttysk genoprustning var så betydelige, at 49 pct. af de adspurgte svarede „ved ikke“, såfremt et dansk nej til vesttysk genoprustning betød at Danmark måtte forlade NATO.⁷¹

Det var således med en meget splittet befolkning i ryggen, at Socialdemokratiet stillede forslag om Vesttysklands optagelse i NATO. Debatten forløb som debatten i oktober 1954. Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti argumenterede for Vesttysklands optagelse af de samme årsager som tidligere. Det Radikale Venstre kunne ikke støtte optagelsen og Retsforbundet stillede sine medlemmer frit. DKP var – ligesom under debatten i oktober 1954 – i opposition til beslutningen. Også for DKP blev der benyttet de samme argumenter nu som tidligere. 19. april 1955 vedtog Folketinget, at Danmark støttede Vesttysklands optagelse. Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti, fire stemmer fra Retsforbundet, de to grønlandske mandater samt den tyske repræsentant stemte for. Imod stemte Det Radikale Venstre, DKP og to fra Retsforbundet. Danmark var nu allieret med Vesttyskland.

Protestbevægelser og tysklandsspørgsmålet (1950-1955)

I første halvdel af 1950erne var der et meget stort flertal i Folketinget bestående af Det Konservative Folkeparti, Venstre og Socialdemokratiet, når det gjaldt formuleringen af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Samtidig var der målt et flertal i befolkningen, der stod enten tvivlende eller afvisende over for dele af Folketingets udenrigspolitik. Det gjaldt især spørgsmålet om Danmarks politik over for Vesttyskland. Forholdet mellem Folketingets og befolkningens synspunkter på sikkerheds- og alliancepolitikken gav i hele efterkrigstiden næring til protestbevægelser. Nedenfor fremdrages et par af bevægelsernes aktiviteter i anledning af „det tyske spørgsmål“ i perioden mellem 1950 og 1955.

Koreakrigen, Vesttysklands genbevæbning, oprustningen af Østtyskland og den sovjetiske adfærd i Østeuropa skabte usikkerhed og krigsfrygt i Danmark og Vesteuropa. I dansk sammenhæng tiltrak det tyske spørgsmål sig særlig opmærksomhed. Tyskland lå tæt på Danmark, og i 1950 var det blot fem år siden, de tyske besættelsestropper havde forladt landet. De første organiserede udenomsparlamentariske reaktioner mod Vesttysklands genbevæbning ses i

⁷¹ Ugens Gallup nr. 7, 1955, „Øget usikkerhed i befolkningen over for vesttysk genbevæbning“, http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1955_7.pdf. Offentliggjort 31. marts 1955. Set 2. oktober 2003.

efteråret 1950, da et pacifistisk tidsskrift kaldet „Fredsbladet“ advarede om konsekvenserne af vesttysk militarisme. Hvor mange, der læste bladet, vides ikke, men stor indflydelse fik offentliggørelsen ikke. Det fik dog ikke aktivisterne til at miste modet. Mellem efteråret 1950 og efteråret 1951 videreførtes indsatsen for at udgive tidsskriftet. Sigtet var at påpege risiciene ved øget militarisme, og i efteråret 1951 var de nået så vidt, at en tværpolitisk kreds af danskere – herunder socialdemokraten Olaf Forchhammer, Kate Fleron redaktøren af „Frit Danmark“, der aldrig var medlem af DKP, men som ofte stod kommunisternes synspunkter nær, Svend Haugaard fra den liberale fredsbevægelse og andre – sendte et „åbent brev“ til regeringen, hvori de pegede på Tysklands mange aggressioner i international politik siden 1864. Budskabet var, at VK-regeringen skulle benytte sin stemme i NATO til at forhindre genbevæbningen af Vesttyskland.⁷² Initiativet bar ikke frugt. Erik Eriksens regering fastholdt konsekvent sin støtte til Vesttysklands genbevæbning.

Fredsaktivisterne konstaterede snart, at deres appeller ikke havde den ønskede effekt på Danmarks udenrigspolitik. I begyndelsen af 1952 foreslog Uffe Hansen fra „Dansk Fredsråd“ derfor, at den liberale fredsbevægelse, socialdemokrater, der stillede sig kritisk eller afvisende overfor alliancepolitikken, samt antimilitarister og pacifister måtte forsøge et samarbejde med kommunistiske organisationer. Formålet var at påvirke den offentlige debat og dermed politikformuleringen. Uffe Hansen var bevidst om, at DKP’erne ønskede noget andet med fredsarbejdet end „Dansk Fredsråd“, for i modsætning til „Dansk Fredsråd“ sigtede DKP ifølge Hansen mod at fremme Sovjetunionens interesser. Samarbejdede man imidlertid med DKP, var der chance for større gennemslagskraft, lød rationale. I det konkrete samarbejde måtte man dog forsøge at undgå, at DKP fik for megen indflydelse. Uffe Hansens forslag var dristigt, og det mødte modstand, fordi der eksisterede en udbredt frygt for kommunistisk infiltration i fredsorganisationerne.⁷³ Alligevel lykkedes det ham at få opbakning til et fredspolitisk samarbejde med flere DKP’ere.

Ét af de fredsinitiativer, der blev taget i samarbejdet mellem pacifistiske kræfter (fx Andrea Hedegaard fra Det Radikale Venstre) og DKP’ere (fx Ejner Kruse), var en fredskonference i Odense i maj 1954. Mødet kom i stand under indtryk af den vesttyske genoprustning og EDC-planerne. Formålet var at demonstrere „en stærk offentlig mening, der afviser krig og oprustning som middel til at løse mellemfolkelige konflikter“ – hed det i en pjeces fra konferencen. Fra arrangørernes side var der tale om en satsning med denne tværpolitiske model, men selv mente de, at resultatet stod mål med dristigheden. 7-800 personer fra hele landet deltog i arrangementet, og dertil kom, at mere end 3.000 danskere skriftligt havde anbefalet konferencens gennemførelse.

⁷² Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 29.

⁷³ Sst., s. 30.

47 fagforeninger, 39 fagklubber, 12 arbejdspladser, 7 fredsorganisationer og 12 andre organisationer var repræsenteret på konferencen. Efter konferencen var afviklet, udsendte arrangørerne, der havde benyttet lejligheden til at stifte den tværpolitiske, men kommunistisk dominerede organisation „Dansk Fredskonference“, en resolution til regeringen og offentligheden.

Den efterfølgende omtale i dagspressen var kritisk over for arrangementet, hvilket antagelig afspejlede den modstand, der eksisterede i det politiske establishment over for DKP. I „Politiken“ var det vurderingen, at „Dansk Fredskonference“ ikke burde „vække modsigelse noget sted“. Alligevel var avisen kølig, eftersom kommunisterne havde været til stede. Og – lød det fra lederen – man måtte tage sig i agt, når kommunister optrådte så diskret, som tilfældet havde været i Odense. I „Information“ blev konferencen omtalt som „humbug“ på grund af den DKP'ernes deltagelse. „Danmarks Radio“ refererede resolutionen uden kommentarer.

Alt i alt var kommentarerne i pressen således kritiske. „Pacifisten“ mente, at aviserne skulle „skamme sig“, når de skrev om kommunistisk infiltration: „Tror man da virkelig, at vi fredsvener er en sådan samling nulliteter og doggerhoveder, der ikke ved, hvad vi gør?“ Socialdemokratiet mente formentlig ja. For forud for mødet, havde partiet advaret sine medlemmer mod at deltage heri, da man var af den opfattelse, at der var tale om en „maskeret“ aktion fra DKP's side.⁷⁴

Dansk Fredskonference fik således ikke nogen god start. Organisationen mente dog selv, at tilslutningen var stor i befolkningen. Det etablerede politiske system og den overvejende del af pressen afviste imidlertid blankt organisationen som en fredsorganisation. Kommunisterne var med, og dem kunne man ikke stole på.

Dansk Fredskonference fik dog ny vind i sejlene i sommeren 1954, da den franske nationalforsamling afviste EDC-planerne. Frem til den endelige beslutning i Folketinget i 1955 om at støtte Vesttysklands optagelse i NATO voksede den folkelige opbakning bag organisationen, og aktiviteterne tog til. Ifølge organisationens egne oplysninger sendte omkring 200.000 danskere i denne periode protester til Christiansborg på organisationens fortrykte postkort. Det er anslået, at protesterne mod Vesttysklands optagelse i NATO samlede flere danskere end noget andet sikkerhedspolitisk spørgsmål i efterkrigstiden. Således kan Dansk Fredskonference betragtes som den første massebevægelse med udgangspunkt i et sikkerhedspolitisk spørgsmål.⁷⁵ Men indflydelsen på Christiansborgpolitikken var fortsat ringe. I 1955 besluttede et Folketingsflertal at støtte Vesttysklands optagelse i NATO.

⁷⁴ Sst., s. 34-35; Sune Pedersen, *Kampen for fred*, s. 93.

⁷⁵ Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer*, s. 37-38.

Stationering af amerikanske styrker på dansk jord i fredstid (1951-1953)

I 1951 undersøgte den amerikanske administration mulighederne for at etablere flybaser i Norge. Året efter rettede USA en uformel henvendelse til Danmark om eventuelle baser og amerikanske flystyrker på dansk jord, og i midten af januar 1953 modtog Danmark en officiel henvendelse i form af et oplæg til forhandlinger. Spørgsmålet var, hvordan Danmark skulle forholde sig hertil. Siden 1949 havde de tre danske atlantpartier anmodet USA om at opprioritere forsvaret af Nordvesteuropa. Nu viste der sig en åbning fra USA's side. Umiddelbart stillede regeringen og Socialdemokratiet sig derfor positivt. Det var rationalet, at man kun vanskeligt kunne få opprioriteret forsvaret af Nordeuropa, såfremt Danmark samtidig afviste at yde et bidrag hertil. Alligevel kunne man ikke uden videre støtte det amerikanske forslag. Den folkelige modstand mod fremmede styrker i Danmark, og den omstændighed at Gustav Rasmussen i 1949 på Folketingets talerstol havde afvist, at udenlandske tropper på noget tidspunkt skulle stationeres i Danmark i fredstid, bragte atlantpartierne i knibe. I september 1952 var spørgsmålet til diskussion i Udenrigspolitisk Nævn. Regeringens og Socialdemokratiets opfattelse var, at de gerne så NATO-baser på dansk jord i forsvaret af Danmark. Men atlantpartierne var endnu ikke bekendt med omfanget og vilkårene: I 1953 gav USA udtryk for, at det ønskede en permanent fredstidsstationering med amerikanske flystyrker, og de ønskede tropperne under NATO-kommando.

Efter at VK-regeringen havde ført diskussioner med Socialdemokratiet om spørgsmålet, lod Kraft den amerikanske administration vide, at Danmark udelukkende ville acceptere amerikanske tropper og fly på dansk jord under forudsætning af, at de i Danmark stationerede flystyrker ikke deltog i krigshandlinger uden for Danmark uden dansk tilsagn. Desuden var det et ultimativt dansk krav, at en eventuel aftale skulle kunne opsiges af begge parter. Fra amerikansk side stillede man sig afvisende over for disse krav. Gennem første halvdel af 1953 forhandlede VK-regeringen med amerikanerne, og langsomt blev det en fælles opfattelse blandt atlantpartierne – i første omgang i Socialdemokratiet – at man ikke ville acceptere amerikanske soldater på dansk jord i fredstid. Afgørende for den danske afvisning var en socialdemokratisk kongresbeslutning i juni 1953, som afviste fredstidsstationering i Danmark. Efter valget til Folketinget i september 1953 dannede Hans Hedtoft igen regering. Som nyudnævnt statsminister bekræftede Hans Hedtoft 21. oktober det danske nej til stationering af allierede tropper i fredstid. Spørgsmålet var dermed skrinlagt.⁷⁶

⁷⁶ Poul Villaume, *Allieret med forbehold*, s. 393-498, især s. 434-80; Bent Jensen, *Bjørnen og haren*, s. 419-65; Bo Lidegaard, *Jens Otto Krag*, s. 448-54; Erik Beukel, *Socialdemokratiet og stationeringsproblemet 1952-53. En sikkerhedspolitisk beslutning*, 1974.

Første gang, der opstod debat om stationeringsspørgsmålet, var i sommeren 1952, da den anerkendte amerikanske avis „New York Herald Tribune“ bragte en omtale af planerne. Artiklens offentliggørelse kom ubekvem for den amerikanske administration, der forgæves havde anmodet journalisten om ikke at bringe artiklen. 18. maj var den dog at læse, og et par uger senere – 31. maj – var nyheden nået til den danske presse. „Silkeborg Social-Demokrat“ tog som den første avis sagen op og udtrykte, at Danmark burde tage afstand fra det amerikanske ønske. Formentlig skabte artiklen røre i Socialdemokratiets top, for dagen efter svarede „Social-Demokraten“ på lederplads igen med et budskab om, at spørgsmålet om NATO-baser og -tropper på dansk jord måtte behandles realistisk; en forhåndsafvisning var „uforsvarlig og uden saglig begrundelse“.⁷⁷

Det var på baggrund af Socialdemokratiets indstilling til spørgsmålet – man ville holde det åbent – at „Land og Folk“ skabte debat herom. Avisen iværksatte en kampagne med den påstand, at Danmark i givet fald ville blive besat af amerikanske tropper. „Land og Folk“ gav udtryk for, at udenrigsminister Kraft allerede havde accepteret „besættelsen“.⁷⁸ Dette var ikke sandt. Kraft havde kun udtrykt en dansk interesse i og forståelse for det amerikanske ønske.⁷⁹ Trods dette spillede DKP endnu en gang på traumet fra 9. april. De gamle partier havde, ifølge DKP’s opfattelse, svigtet danske interesser i 1940, og „Land og Folk“ spurgte nu, om regeringen var rede til at gøre noget tilsvarende i 1952.

Socialdemokratiet stod igen forrest i køen, da der skulle svares på DKP’s kritik. 29. juni holdt H.C. Hansen en tale, hvori han anførte, at der i den aktuelle sag var tale om kommunistisk dobbeltmoral, for der var ingen DKP’ere, der havde indvendinger mod sovjetiske militære anlæg i det af Sovjetunionen dominerede territorium. Nok så vigtigt var imidlertid Hansens efterfølgende kommentar om, hvordan Danmark skulle reagere, når spørgsmålet om fremmede baser blev aktuelt. Herom mente han, at det ikke burde „chokere nogen“, at samarbejdet mellem NATO-landene blev udbygget. Det var tværtimod samarbejdets „naturlige Konsekvens.“⁸⁰ I forlængelse af „Social-Demokraten“’s leder af 1. juni lagde H.C. Hansen således op til en positiv socialdemokratisk indstilling til base- og stationeringsspørgsmålet. Men i øvrigt, forklarede H.C. Hansen efterfølgende på et internt møde i folketingsgrup-

⁷⁷ Poul Villaume, *Allieret med forbehold* s. 421-22. Jf. „USA-flyverafdelinger på skandinavisk grund“ (forsideartikel), *Silkeborg Social-Demokrat*, 31. maj 1952; „Vrangforestillinger“ (leder), *Social-Demokraten*, 1. juni 1952.

⁷⁸ „Om baser m.v.“, *Socialdemokratiske Noter*, AIC, 23. årg. nr. 10 (8. juli 1952), s. 582.

⁷⁹ Poul Villaume, „Den nationale atlantist. Ole Bjørn Kraft og NATO, 1950-1953“, *Vandkunsten*, nr. 9/10 (juni 1994): Tema: „Hvor fører du mig hen? – Jeg går ej længer“. Danske udenrigspolitikere under Den kolde Krig. Biografiske skitser og registre 1945-1990, s. 57-58.

⁸⁰ H.C. Hansen tale i Kalundborg 29. juni 1952 citeret i „Der var 8.000 Stævne-Deltagere i Kallundborg i Gaar“, *Kallundborg Avis*, 30. juni 1953.

pen, havde det været vigtigt for ham i den offentlige debat at få sat proportioner på diskussionen: Han understregede blandt andet, at USA endnu ikke formelt havde anmodet om baser og stationering af amerikanske flytrosser på dansk jord.⁸¹

I den efterfølgende avisdebat delte aktørerne sig i to. På den ene side støttede „Berlingske Tidende“ og „Information“ regeringen, medens „Land og Folk“ og den radikale presse tog afstand. Det radikale „Middelfart Venstreblad“ anførte således, at Danmark ikke længere forsøgte at afværge en ny storkrig, men at landet begyndte at forberede sig på den.⁸² Koreakrigen var ikke afsluttet, selvom der gennem FN blev ført fredsforhandlinger. Men dermed var stormen om base- og stationeringsspørgsmålet langt fra ovre. Forsvarsminister Harald Petersen forklarede 2. juli i „Danmarks Radio“, at den „logiske konsekvens“ af det atlantiske samarbejde var, at det var koordineret, og derfor kunne et effektivt forsvar ikke „standse ved landegrænser ... Ikke mindst de små og militært svage lande kan herigennem hente styrke fra den fælles indsats.“⁸³

Det Radikale Venstre og DKP

Efter denne indledende, offentlige debat – der primært var foregået i pressen – afholdtes i slutningen af oktober 1952 en forespørgselsdebat om dansk udenrigspolitik i Folketinget; herunder blev også base- og stationeringsspørgsmålet berørt. I diskussionen delte partierne sig i overensstemmelse med de skillelinjer, der havde vist sig i avisdebatten i sommeren: Venstre, Det Konservative Folkeparti og Socialdemokratiet var positivt indstillede, medens Det Radikale Venstre og DKP var afvisende. Retsforbundet havde ikke et klart standpunkt.

Debatten i Folketinget viste, at de radikale var trængte i sikkerhedspolitiske spørgsmål. De var i opposition til alliancepolitikken, hvormed de kom til at stå side om side med DKP. De to partiers stemmeafgivelser i Folketinget var ofte identiske, men argumenterne og de ideologiske tilgange forskellige. Problemet for de radikale var, at modstanderne ofte satte det i bås med DKP, hvorved de radikales synspunkter og gennemslagskraft i den offentlige debat svækkedes. Det var De Radikale naturligvis utilfredse med, for de tog lige så stærkt afstand fra DKP's politik som atlantpartierne gjorde. Nemmere blev situationen ikke af, at DKP i de offentlige debatter jævnlige spillede på de radikales modstand mod alliancepolitikken, hvormed DKP forsøgte at skabe legi-

⁸¹ H.C. Hansen på Socialdemokratiets gruppemøde, 4. august 1952, kl. 14. FB. Socialdemokratiets gruppemødeprotokol 1951-56.

⁸² „Gamle Toner“, *Middelfart Venstreblad*, 30. juni 1952.

⁸³ Citeret efter „Forsvarsminister om Danmarks deltagelse i Atlantpagten“, *Socialdemokratiske Noter*, AIC, 23. årg. nr. 10 (8. juli 1952), s. 584-85.

timitet bag sin politik. Som DKP havde gjort det under debatten om Atlantpagten i 1949, søgte det også i stationeringsspørgsmålet at lægge sig tæt op ad Det Radikale Venstre. De radikales ubehag kom særligt til udtryk under debatten i oktober 1952.

Debatten forløb således, at Ole Bjørn Kraft på regeringens vegne forklarede, at NATO havde ytret ønske om at etablere baser og efterfølgende stationere allierede tropper på dansk jord. Regeringen havde endnu ikke gjort sin stilling op, men det blev understreget, at de amerikanske flystyrker, der i givet fald skulle stationeres i Danmark, ville være forsvarsstyrker – ikke angrebsstyrker. Når regeringen havde gjort sin stilling op, ville spørgsmålet blive diskuteret på Christiansborg, og da ville det være Folketinget, der skulle tage den endelige politiske beslutning.⁸⁴ Venstre og Socialdemokratiet støttede den fremgangsmåde, men Hedtoft fik dog flettet ind, at

„den vilde kommunistiske propaganda ... i dette som alle andre tilfælde kun tilsigter at mistænkeliggøre og undergrave enhver forsvarsforanstaltning vest for jerntæppet.“⁸⁵

Da Jørgen Jørgensen fra Det Radikale Venstre tog ordet, argumenterede han for, at regeringen og Socialdemokratiet burde afvise NATO's anmodning. Men da Jørgensen var overbevist om, at DKP efterfølgende ville skyde ham og Det Radikale Venstre i skoene, at disse to partier var enige om dette standpunkt, leverede han følgende bredside til DKP:

„Og må jeg så yderligere kun tilføje, at når der fra kommunistisk side bliver gjort forsøg på at give Rusland den opfattelse, at regeringen og de partier, der støtter Atlantpolitikken, er krigshetere, og at formålet med deres politik tilsigter aggression overfor Rusland, så ved det kommunistiske parti, at dette er uvederhæftig og usandfærdig tale. Der er ingen politiske partier i Danmark, der har aggressive hensigter, hverken overfor Rusland eller noget andet land. – Og det er mig ubegribeligt, at det kommunistiske parti ikke kan se, at partiet overfor Rusland, hvor det kommunistiske parti har ørenlyd i højere grad end andre politiske partier, giver et urigtigt og falsk billede af de danske politiske partiers hensigter og formål i udenrigspolitikken, så skader de deres lands interesser, og ved en sådan handling sætter de sig udenfor enhver mulighed for forhandling mellem hæderlige landsmænd.“⁸⁶

⁸⁴ Ole Bjørn Kraft, „Forespørgsel vedr. Danmarks Udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1953/53*, 30. oktober 1952, sp. 468-96, her sp. 484.

⁸⁵ Hans Hedtoft, „Forespørgsel vedr. Danmarks Udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1953/53*, 31. oktober 1952, sp. 510-18, her citeret sp. 513-14. Debatten i Folketinget 30.-31. oktober 1952 er endvidere omtalt i *Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966*, bd.1, s. 94-95.

⁸⁶ Jørgen Jørgensen, „Forespørgsel vedr. Danmarks Udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1953/53*, 31. oktober 1952, sp. 535-48, citeret sp. 543-44.

Ifølge Jørgensen satte DKP sig med sin agitation og propaganda uden for samarbejdet mellem „hæderlige landsmænd“. Vel støttede Det Radikale Venstre ikke NATO-medlemskabet, og vel ønskede det fortsat neutraliteten, men Det Radikale Venstre respekterede Socialdemokratiets, Venstres og Det Konservative Folkepartis politik, også selvom de radikale var uenige heri, for de tre atlantpartier var nationale og demokratiske. De var nationale og demokratiske ind til det inderste, og de kæmpede Danmarks sag, sådan som de fandt det klogest. DKP, derimod, rekvirerede sin sikkerhedspolitiske opfattelse fra Kreml, og Det Radikale Venstre ville på det bestemteste have sig den kommunistiske omklamring frabedt. Samtidig må Jørgen Jørgensens udtalelse ses som en henvisning til den „femtekolonnelov“, der var blevet stadfæstet i Folketinget i juni 1952 – blot fire måneder inden den her behandlede debat. Med „femtekolonneloven“ besluttedes det, at „[d]en, som med krig, besættelse eller andre fjendtligheder for øje foretager nogen handling, hvorved bistand til fjenden forberedes, straffes med fængsel indtil 16 år“.⁸⁷

Aksel Larsen kommenterede ikke „femtekolonneloven“, men svarede, at DKP aldrig havde hævdet, at atlantpartierne ønskede krig. Men disse partier støttede en alliance med „aggressive hensigter“. Politikerne fra dette trekløver havde „med åbne øjne og med glad bevidsthed“ gjort Danmark til deltager i en „aggressiv politik“. Larsen forsøgte således behændigt at smyge sig uden om den radikale kritik. Men ironisk og polemisk understregede han derpå – ligesom Jørgen Jørgensen netop havde gjort – at Gustav Rasmussen i 1949 havde lovet, at alliancemedlemskabet ikke ville medføre stationering af fremmede tropper på dansk jord. DKP delte nok en gang synspunkter med Det Radikale Venstre.⁸⁸

Dette svar gjorde Jørgen Jørgensen rasende. Efter frokostpausen tog han igen ordet og forklarede, at den

„nedrakning og tilsmudsning af vestdemokratierne, som det kommunistiske parti systematisk gennemfører, er så urigtig, at alle retsindige mennesker må rette sig derimod. Det kommunistiske parti gør sig anstrengelser for at give et fremmed land, i dette tilfælde Rusland, det indtryk, at den danske regering og de partier, der støtter Atlantpolitikken, bevidst støtter en politik, der har aggressive hensigter overfor Rusland. En sådan tale anser jeg for at være skadelig for landet. Det kommunistiske parti, der taler

⁸⁷ § 101 citeret efter „Lov om ændring i og tilføjelser til borgerlig straffelov af 15. april 1930, jf. lov-bekendtgørelse nr. 215 af 24. juni 1939“, *Rigsdagsårbog 1951-52* (1952), s. 301-18, her s. 307. 2. og 3. behandling af lovforslaget er gengivet i *Rigsdagstidende 1951-52. Folketingets forhandlinger*, bd. II, henholdsvis 21. marts 1952, sp. 3163-3229 og 26. marts 1952, sp. 3334-68. Loven blev vedtaget af et enigt folketing med undtagelse af stemmerne fra DKP og de radikale.

⁸⁸ Aksel Larsen, „Forespørgsel vedr. Danmarks Udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1953/53*, 31. oktober 1952, sp. 558-71, her sp. 567-68.

om fred og fredsvilje, kan ikke oplukke munden uden at udslynge de mest hadske og uforsonlige beskyldninger mod anderledes tænkende. Danmarks kommunistiske parti bygger på en ideologi, der byder partiet og dets enkelte medlemmer at fremme verdenskommunismen uden hensyn til, om dette i de enkelte tilfælde går imod medlemmernes eget lands interesser. Og endelig: det kommunistiske parti står ikke frit til at kunne tage standpunkt til støtte for danske interesser. Jeg nævner partiets holdning overfor tyskerne her i landet i tiden fra 9. april 1940 til 22. juni 1941, så længe venskabspagten mellem Rusland og Tyskland bestod. Efter den erfaring vi dør gjorde, må vi sige, at vi stoler ikke på, at det kommunistiske parti i en given situation vil varetage danske interesser. Jeg håber det ærede medlem herefter har forstået, hvordan vor stilling er overfor kommunisterne.⁸⁹

Det paradoksale ved diskussionen mellem Jørgen Jørgensen og Aksel Larsen var, at den radikale leder næsten kom til at støtte atlantpartierne. Han bakkede selvsagt ikke op bag deres politik, men Jørgensen stolede på, at der eksisterede et nationalt sindelag og *civil courage* hos politikere fra disse partier. Dette i modsætning til medlemmerne fra DKP, som Det Radikale Venstre søgte at tage afstand fra. Da debatten var ved at ebbe ud, stillede DKP forslag om at afvise „basering eller stationering af fremmede magters“ tropper på dansk jord med henvisning til, at det var i strid med de forudsætninger, under hvilke Danmark havde tiltrådt Atlantpagten i 1949. Forslaget blev forkastet med 113 mandater mod 8. 22 medlemmer af Folketinget, herunder de radikale, undlod af stemme.⁹⁰ Det Radikale Venstres stilling må ses som udtryk for en afvisning af DKP.

Socialdemokratiets 'nej-tak'

Debatten i aviserne og i Folketinget i sommeren og efteråret 1952 viste, at de politiske partier stod splittede i base- og stationeringsspørgsmålet. På den ene side argumenterede regeringen og Socialdemokratiet – trods en vis intern skepsis – for, at Danmark skulle stille sig positivt til spørgsmålet. På den anden side var Det Radikale Venstre og DKP afvisende. Undervejs havde de radikale gjort sig anstrengelser for at lægge afstand til DKP.

I slutningen af 1952 og begyndelsen af 1953 fortsatte regeringen og Socialdemokratiet de indbyrdes drøftelser. Efter at USA i 1953 formelt havde præsenteret et forhandlingsudspil om baser på dansk jord, blev det stadig

⁸⁹ Jørgen Jørgensen, „Forespørgsel vedr. Danmarks Udenrigspolitik“, *Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget 1953/53*, 31. oktober 1952, sp. 606-12, citeret sp. 611-12.

⁹⁰ *Dansk sikkerhedspolitik 1948-1966*, bd.1, s. 94.

mere klart, at danske og amerikanske synspunkter ikke lod sig forene. Årsagen var, at USA ikke ville love, at tropperne udelukkende skulle bidrage til forsvaret af Danmark, men at USA ville have mulighed for – uden dansk samtykke – at benytte baserne og de udstationerede tropper til kamphandlinger uden for Danmarks grænser. I juni måned 1953 afholdt Socialdemokratiet sin 26. partikongres. Ved den lejlighed udtalte Hedtoft:

„Hvad regeringen egentlig vil, ved jeg ikke. Udenrigsministeren har sagt et og statsministeren antydet noget andet.

Tidspunktet må imidlertid nu være inde, hvor vi tager stilling. Alle disse forhold taget i betragtning bør det derfor blive Socialdemokratiets standpunkt, at vi takker for tilbudet om permanent stationering af allierede flyvere i fredstid, men meddeler, at vi i den nuværende situation ikke ønsker at modtage det.“⁹¹

Hedtofts hovedargument var, at selv med allierede tropper i Danmark ville det være umuligt at forsvare Jylland i tilfælde af krig. Dertil var det samlede antal af allierede tropper i Nordvesteuropa for lille. Så hvorfor placere NATO-styrker i Danmark? Men det var ikke udelukkende sikkerhedspolitiske overvejelser, der dikterede Hedtofts opfattelse. Således refererede han til Island, hvor der var opstået et „alvorligt modsætningsforhold“ mellem de amerikanske tropper og den islandske befolkning.

„Når jeg overvejer virkningerne af en permanent stationering her i landet, kan jeg ikke undlade at tænke på disse erfaringer“.

Endelig pegede Hedtoft på, at Norge året forinden havde afvist permanent stationering af amerikanske tropper på norsk jord. Dette havde – så vidt Hedtoft kunne bedømme – påvirket mange danskeres opfattelse. Og da det var hans vurdering, at det gjaldt om at samle den danske befolkning om alliancepolitikken og ikke om at splitte den, mente Hedtoft, at det mest rigtige var at takke nej til det amerikanske tilbud. Dog understregede Hedtoft, at den socialdemokratiske afvisning ikke nødvendigvis var uforanderlig. „Hele den internationale situations udvikling“ ville afgøre, hvorledes partiet stillede sig til spørgsmålet i fremtiden.⁹²

I samtidige avisindlæg og i historiske fremstillinger, herunder den socialdemokratiske partihistorie, er det en fælles vurdering, at Socialdemokratiets stil-

⁹¹ Hans Hedtofts tale til kongressen, citeret efter *Protokol for den 26. socialdemokratiske partikongres i København den 21., 22., 23. og 24. juni 1953*, 1953, s. 70f.

⁹² Sst.

gjorde allerede 24. juni en artikel under overskriften „Hedtoft ændrer kurs“. Ifølge artiklen lod Socialdemokratiet sikkerhedspolitikken underordne indenrigspolitiske hensyn. For at sætte trumf på den fortolkning citerede avisen en kommentar fra det radikale pressebureau, hvor Hedtofts holdningsændring blev udlagt som et resultat af radikalt pres.⁹⁵ Og samme dag bragte avisen en leder, der karakteriserede Hedtofts tale som „ulykkelig“ for landet. Siden Folketingsvalget i april 1953 havde Hedtoft „som Katten om den varme Grød sneget sig omkring alt, der havde mindste Berøring med Landets Udenrigspolitik.“ Der var nemlig efter grundlovsrevisionen udskrevet folketingsvalg, og dette skulle finde sted 22. september 1953. Socialdemokratiets stilling var – mente „Nationaltidende“ – motiveret i et „selvisk“ ønske om at tjene en „politisk Fedtskilling“. Partiets holdning var så meget desto værre, da den ikke alene skadede Danmarks renommé i NATO, men også svækkede forsvaret af Danmark. Endelig var det avisen opfattelse, at Socialdemokratiets politik var udtryk for eftergivenhed over for Sovjetunionen. Om Socialdemokratiet skrev lederskribenten: „vigende, vimrende, ved ej hvorhen, har Hedtoft som Baglerbispens placeret sig og sit Parti i Dagens Danmark.“⁹⁶

Venstre-avisen „Sorø Amtstidende“ gav ikke Hedtofts tale en blidere medfart. Samme dag som „Nationaltidende“ havde fyret sin bredside af, lod denne avis sine læsere forstå, at Socialdemokratiet førte sin sikkerhedspolitik med blikket stift rettet mod det forestående valg. Og spørgsmålet var, om Socialdemokratiets strategi – at appellere til Det Radikale Venstre – ville krones med succes. Hertil svarede avisen lettere resigneret, at det ville den „såmænd nok“.⁹⁷ Også den konservative „Jyllandsposten“ mente, at talen havde et indenrigspolitisk sigte.⁹⁸

„Vestkysten“, der var en Venstre-avis, var måske ikke uenig i disse betragtninger. Imidlertid udgik der et andet synspunkt herfra. Således mente „Vestkysten“ ikke, at Hedtofts tale burde give anledning til irritation. 24. juni skrev avisen, at Hedtofts beretning måtte ses i forlængelse af tidligere udtalelser om, at det nok var muligt at finde „en anden løsning“ på base- og stationeringsspørgsmålet, end de amerikanske udspil lagde op til.⁹⁹ Ifølge Venstrepolitikeren, forhenværende minister og journalistisk medarbejder ved „Fyns Tidende“ mellem 1947 og 1960, Arne Christiansen, eksisterede der holdningsforskelle mellem Venstre-pressen øst og vest for Storebælt. På Sjælland

⁹⁵ „Hedtoft ændrer Kurs og siger nu nej til de allierede Flyvere“ (forsideartikel), *Nationaltidende*, 24. juni 1953.

⁹⁶ „En ulykkelig Tale“ (leder), *Nationaltidende*, 24. juni 1953.

⁹⁷ Citeret efter „Kommentarer til Socialdemokratiets kongres“, *Socialdemokratiske noter*, AIC, 24. årg, nr. 10, (1. juli 1953) s. 701.

⁹⁸ „Ingen Stationering nu, men maaske senere, siger Hedtoft“, *Jyllands-Posten*, 24. juni 1953.

⁹⁹ Citeret efter „Kommentarer til Socialdemokratiets kongres“, *Socialdemokratiske noter*, AIC, 24. årg, nr. 10, (1. juli 1953) s. 701.

syntes partiets presse at være meget atlantisk i synet på dansk sikkerhedspolitik, medens partiets presse på Fyn og i Jylland var mindre atlantiske. Redaktøren af „Fyns Tidende“ Søren Peter Quist og Knud Rée, redaktør af „Vestkysten“, repræsenterede således i samtiden en måske diskret formuleret, men „udpræget“ modstand mod stationering af amerikanske tropper på dansk jord.¹⁰⁰

To dage senere rettede „Vestkysten“ dog ind. 26. juni opfordrede avisen – under den sigende overskrift „Komediespil“ – Hedtoft til at standse kritikken af regeringens håndtering af spørgsmålet. Sagen var, blev det forklaret, at spørgsmålet endnu var under afklaring, og derfor var det ikke tidspunktet at melde så bombastisk ud. Ifølge „Vestkysten“ forsøgte Hedtoft at „optræde som Ridderen af Randers bro, der „redder“ Danmark fra at modtage allierede flyvere.“¹⁰¹

„Politiken“ støttede derimod Socialdemokratiets politik. 25. juni noterede avisen, at Hedtoft med sine udtalelser på kongressen var nået til den rigtige beslutning. Frem for at videreføre motivfortolkningen fandt avisen det klogere at tage Hedtofts udsagn som udtryk for, at han i den givne situation blot mente det rigtigst at takke nej til det amerikanske tilbud. „Politiken“ formulerede det med ordene: „[E]n politiker [havde, anm.] naturligvis lov til at ændre standpunkt, hvis han kommer til den opfattelse, at forholdene gør en revision påkrævet.“¹⁰²

Det Radikale Venstre genoptog løbende gennem debatterne argumentet om kulturforsvaret, sådan som det ses fra 1930erne. Begrebet „kulturforsvar“ blev ikke benyttet, men eksempelvis refererede Bertel Dahlgaard forud for folketingsvalget i april 1953 til, at den danske stat i 1949 – for at afhjælpe boligkrisen – havde skabt 24.000 nye lejligheder i Danmark. I 1950 havde de øgede militæruddgifter tæret så hårdt på statens finanser, at der blot havde været økonomisk råderum til at bygge 19.000 nye lejligheder – ikke fordi boligkrisen var afviklet, men „fordi kapital og arbejdskraft var suget andet steds hen“. Dahlgaard gjorde tilsvarende betragtninger over det socialpolitiske område, hvor man risikerede, at der ikke var råd til reformer (fx folkepensionsreformer), såfremt det militære kostede for meget. Dahlgaard udtrykte det prægnant i ordene: „Det er nu engang saadan, at de sociale reformer er afhængige af de værdier, der skabes i samfundet, og hvis disse værdier i for stort

¹⁰⁰ Arne Christiansen erindrer, at Søren Peter Quist som argumentation for sin modstand mod amerikanske tropper på dansk jord udtalte: „... vi skal ikke ha' nogen sorte til at rende rundt i Jylland, så får vi for mange sortbrogede børn“. Arne Christiansen husker endvidere, at Quist var kritisk over for en artikel af Christiansen, hvor denne havde skrevet negativt om østlige kollektivbrug. Synspunktet hos Quist var, at: „det system [det østlige, anm.], det skulle vi behandle godt, for vi ville ikke have amerikansk besættelse.“ DIIS-interview med Arne Christiansen, 11. november 2004.

¹⁰¹ „Komediespil“ (leder), *Vestkysten*, 26. juni 1953.

¹⁰² „Hedtoft og flyver-stationering“ (leder), *Politiken*, 25. juni 1953.

omfang anvendes til uproduktive formaal, saa bliver der ikke noget til sociale fremskridt.“¹⁰³

Anderledes tilfreds var „Land og Folk“. Efter Socialdemokratiets kongres lod avisen sine læsere vide, at den socialdemokratiske beslutning måtte ses som udtryk for, at partiet var splittet, og at Hedtoft ikke havde opbakning fra partiets bagland: „Socialdemokratiets kovending er en opfordring til alle freds- og fremskridtselskende mennesker om nu at forøge kampen mod militariseringen.“¹⁰⁴ Samtidig afspejlede avisens insisterende fokus på det „fredselskende“ element en beslutning på DKP’s 16. partikongres om at gøre ’fredssagen’ til partiets nye, store enhedspolitik. Og dette blev fulgt op i DKP’s arbejdsprogram „Det danske folks vej“ (fra 1952), hvor partiet understregede parolerne om, at den vestlige, imperialistiske verden konstituerede „krigens lejr“, medens den socialistiske verden var „fredens lejr“.¹⁰⁵

Om end fronterne var trukket klart op i debatterne, gik der ikke længe før end regeringen og Socialdemokratiet forsonedes; i al fald for en umiddelbar betragtning. Således gav udenrigsminister Ole Bjørn Kraft allerede i slutningen af juni udtryk for, at der havde været uenighed i spørgsmålet om stationering af amerikanske flyverstyrker, og at han stadig var uenig i Hedtofts argumentation for Socialdemokratiets beslutning. Men – understregede Kraft

„NATO har været en afgørende fredsbevarende Faktor, og jeg er glad for, at de socialdemokratiske Erklæringer fuldt ud bekræfter dette Synspunkt. Det er blevet stærkt fremhævet af Hr. Hedtoft og understreget af hans Partis Blade, at Forsvarets Udbygning maa fortsættes, at Atlantpagt-samarbejdet maa gaa videre, og at vi stadig maa udbygge vore Flyverpladser. Regeringen og Socialdemokratiet er altsaa enige om at Forsvarets Opbygning og Samarbejdet inden for Atlantpagten ikke maa svigtes.“¹⁰⁶

¹⁰³ „Dahlgaard om valgets spørgsmaal: Radikale Venstre er den formidlende og afbalancerende faktor i vort folks økonomiske og sociale liv“, *Skive Folkeblad*, 18. april 1953. Men heller ikke denne problemstilling – at alliancemedlemskabet satte økonomiske begrænsninger på det socialpolitiske og boligpolitiske råderum – var De Radikale ene om at betone. Tidsskriftet „Dialog“, der ifølge medredaktør Gert Petersen „i alt væsentligt“ var kommunistisk frem til ca. 1956, fremlagde således en redaktionel artikel i marts 1953, hvor det netop slog på behovet for boligpolitisk fornyelse. Det blev fremhævet, at Danmarks tilslutning til Atlantpagten i 1949 havde „sat endelig stop for en acceptabel boligpolitisk udvikling.“ Jf. den redaktionelle kommentar, „Boligpolitisk fornyelse“, *Dialog*, 3. årg. nr. 1 (marts 1953), s. 1-2. Om *Dialog* som et agitationsorgan for DKP frem til ca. 1956 se Gert Petersen, *Inden for systemet – og uden for*, 1998, s. 38-39, 43-45.

¹⁰⁴ Citeret efter „En sejr for fredens kræfter“ (leder), *Land og Folk*, 24. juni 1953; jf. „Afbryd forhandlingerne og stands forberedelserne“ (leder), *Land og Folk*, 25. juni 1953.

¹⁰⁵ Se hertil „Det danske folks vej. Programudtalelse fra Danmarks kommunistiske Parti. 17. partikongres. 22.-25. maj 1952. Se især pkt. 4: „Kampen for fred“. Set på ABA’s hjemmeside www.aba.dk, 22. oktober 2003.

¹⁰⁶ Ole Bjørn Kraft citeret i „Umotiveret at sige Nej til Stationering i Øjeblikket“, *Jyllands-Posten*, 29. juni 1953.

Kraft tolkede Hedtofts udtalelse som udtryk for en aktuel betragtning, og heller ikke regeringen fandt på daværende tidspunkt, at Danmark skulle have allierede tropper placeret på dansk jord. Behovet for at reparere på den udenrigspolitiske splittelse var stort blandt de konservative. Og dette behov delte de med Socialdemokratiet, der var blevet angrebet for ikke at føre en loyal alliancepolitik. 30. juni forklarede „Social-Demokraten“, at enhver udtalelse om manglende socialdemokratisk loyalitet over for NATO var „falsk vidnesbyrd“.¹⁰⁷

Med valget i september 1953 genvandt Socialdemokratiet regeringsmagten i Danmark. Partiets bejlen til Det Radikale Venstre bar frugt, for selv om Socialdemokratiet blot gik marginalt frem (0,9 pct.), og Venstre og Det Konservative Folkeparti kun oplevede en beskedent tilbagegang (0,5 pct.), valgte Det Radikale Venstre, der ligeledes gik tilbage, (og Retsforbundet samt DKP) at pege på Socialdemokratiet som nyt regeringsparti. Regeringsskiftet markerede begyndelsen på 15 års uafbrudt socialdemokratisk styre.

De store kriser i 1956

1956 er skrevet ind i den kolde krigs historie som et af de skelsættende år. Det var året for den store arbejderopstand i Polen, opstanden i Ungarn og Suezkrisen. Disse begivenheder fik stor betydning for den internationale udvikling og prægede de sikkerhedspolitiske debatter i Danmark.

Begivenhederne i 1956 hænger sammen med Stalins død i 1953 og forventninger om en ny kurs i sovjetisk udenrigspolitik. Med Stalins død indledtes en magtkamp i den sovjetiske top. Khrusjtjov sejrede i denne rivalisering i 1957, men allerede i 1955 havde han opnået så megen indflydelse, at han kunne tage flere store internationale initiativer: Etableringen af Warszawapagten, topmødet i Genève samt reetableringen af relationerne til Jugoslavien. I februar 1956 gennemførte Khrusjtjov sit opgør med Stalin-tiden på kommunistpartiets 20. partikongres. I en hemmelig tale – der dog blev offentliggjort i vestlige medier samme år – gjorde han op med den personkult, der havde omgærdet Stalin.¹⁰⁸ Det var Khrusjtjovs opfattelse, at verden fremover ville finde sig i en tilstand af 'kold fred', men næppe i en 'kold krig', og han fandt, at den kapitalistiske og den socialistiske verden ville kunne leve side om side. Khrusjtjovs vurdering af forholdet mellem Øst og Vest stod i modsætning til Stalins forventning om den nært forestående, store krig, der ville gøre hele

¹⁰⁷ „Falsk Vidnesbyrd“, *Social-Demokraten*, 30. juni 1953.

¹⁰⁸ Første gang talen blev optrykt i Danmark var i tidsskriftet *Fremtiden*, nr. 5, juli 1956. Siden optrykt andre steder, jf. „Krusjtjovs hemmelige tale om Stalin“, *Socialdemokratiske Noter*, 27. årg., nr. 11 (aug. 1956), s. 763-809.

verden socialistisk.¹⁰⁹ De forandringer, der fulgte i kølvandet på Khrusjtjovs nye politik, blev katalysator for to kriser i Østeuropa. 1956 startede mildt, men endte i blodbad.

I første halvdel af 1956 havde Polen som resultat af flere reformforsøg oplevet adskillige demonstrationer. Under disse demonstrationer havde den polske ledelse sendt militæret på gaderne. 50 demonstranter var blevet slået ihjel. Urolighederne førte til et lederskifte, idet Gomulka i oktober blev leder af det polske kommunistparti. Én af hans ambitioner bestod i at fremme Polens uafhængighed af Sovjetunionen. Kreml betragtede denne ambition med skepsis, idet man tvivlede på Gomulkas loyalitet over for Sovjet. I oktober kom Khrusjtjov på uanmeldt besøg til Warszawa for at vejre situationen. Medens Gomulka og Khrusjtjov førte samtaler, erfarede Gomulka, at USSR var i færd med at sende militære enheder til Polen. Gomulka krævede nu de militære enheder bragt til standsning. Derpå indtog dele af det polske militær strategisk vigtige positioner i og omkring Warszawa. For en stund var risikoen for krig overhængende. Efter dramatiske forhandlinger med Gomulka beordrede Khrusjtjov de sovjetiske tropper standset. Derpå vendte han tilbage til Moskva. Efterfølgende demonstrerede hundredetusinder af polakker til støtte for Gomulkas reformpolitik og imod USSR's indblanding i polske anliggender. Men Sovjetunionen afstod fra at anvende militær. Set udefra havde Khrusjtjov udvist mådehold.¹¹⁰

Når Khrusjtjov havde valgt ikke at intervenere militært i Polen, hang det dog også sammen med, at der var opstået vanskeligheder i Ungarn. Landets kommunistparti havde gennem de senere år været splittet mellem en doktrinær og en mere reformorienteret gruppe. Gomulkas sejr i Polen var et lys i mørket for de reformistiske kommunister i Ungarn. I slutningen af oktober – den 23. – opstod spontant en stribe af protestaktioner, der krævede Ungarn ud af Warszawa-pagten samt indført flerpartisystem. Landets politiske ledelse gik i panik, hvorpå den sendte militære enheder mod demonstranterne. Dagen efter – den 24. – blev den reformistisk indstillede kommunistiske politiker Imre Nagy udnævnt til ministerpræsident og samtidig sendte Sovjetunionen tropper ind i Ungarn. Imre Nagy valgte imidlertid at støtte oprøret. Fra denne position krævede han de sovjetiske tropper fjernet fra ungarsk jord. Efter nogle dages kampe valgte Khrusjtjov den 28. oktober at fjerne tropperne. Tre dage senere erklærede Nagy, at Ungarn ville træde ud af Warszawa-pagten, hvorpå landet ville påberåbe sig neutral status. Den 4. november havde den sovjetiske ledelse skiftet standpunkt og sendte igen sov-

¹⁰⁹ Vladislav Zubok and Constatine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War. From Stalin to Khrushchev*, 1996, s. 182-88, her s. 184-85; Richard Crockatt, *The Fifty Years War*, s. 117-19.

¹¹⁰ Geir Lundestad, *East, West, North, South*, s. 234-35; Vladislav Zubok and Constatine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War*, s. 186; Bo Lidegaard, *Den højeste pris. Poul Bang Jensen og FN 1955-59*, 1998, s. 51-52.

jetiske tropper til Ungarn. Oprøret blev hermed standset. Nagy forsøgte at flygte; men uden held. Ved månedens udgang blev han fanget af sovjetiske tropper, og to år senere idømt dødsstraf og henrettet. Opstanden i Ungarn tiltrak sig kolossal opmærksomhed i Vesten. Dels var tabene store; omkring 3.000 mennesker mistede livet. Dels blev der af oprørerne, via radioen, sendt hjerteskerende nødråb til Vesten.¹¹¹ Problemerne i Østeuropa handlede grundlæggende om, at Khrusjtjov med sin nye politik havde løsnat grebet om satellitstaterne, hvilket gav dem fejlagtige forventninger om en vis uafhængighed af Kreml.

Men Vesten gjorde intet i forbindelse med problemerne i Ungarn, først og fremmest fordi man var usikre på Sovjetunionens reaktioner. Desuden havde Storbritannien og Frankrig på samme tid angrebet Egypten, hvilket gjorde det mere vanskeligt for Vesten at kritisere de sovjetiske handlinger over for Ungarn. Baggrunden for det britisk-franske angreb var, at den nye egyptiske leder, Nasser, i 1956 nationaliserede det britisk-fransk ejede *Suezkanalselskab* og dermed Suezkanalen. Efter aftale med Frankrig og Storbritannien angreb Israel den 27. oktober 1956 Egypten. Umiddelbart efter dette angreb stillede Storbritannien og Frankrig krav om, at de to krigsførende lande skulle trække sig tilbage fra Suezkanalen. Israel svarede – efter aftale med Frankrig – ja, medens Egypten svarede nej. 31. oktober angreb de to NATO-lande derfor Egypten, der nu var i krig mod trekløveret Israel, Frankrig og Storbritannien. I såvel Washington som i Moskva var reaktionerne voldsomme. Khrusjtjov truede med at benytte kernevåben mod Paris og London såfremt krigen ikke blev standset, og fra amerikansk side lagde Eisenhower maksimalt pres på dets to allierede for at afvikle krigshandlingerne. Udgangen på krisen blev, at Suezkanalen blev egyptisk. Frankrig og Storbritannien blev tilføjet et politisk og diplomatisk nederlag.¹¹²

I Danmark havde man fulgt udviklingen i Østeuropa med opmærksomhed. Og især vakte den sovjetiske fremfærd i Ungarn reaktioner. Allerede den 27. oktober iværksatte Røde Kors en omfattende pengeindsamling til de nødstedte. H.C. Hansen opfordrede offentligt den danske befolkning til at give et bidrag. 4 millioner kroner blev indsamlet. Kort efter arrangeredes to store møder i KB Hallen. Det første var tværpolitisk; talerne var blandt andre Frode Jakobsen og Ole Bjørn Kraft. Det næste var arrangeret af Socialdemokratiet og Arbejdernes Fællesorganisation. Her talte Alsing Andersen og forhenværende medlem af Frihedsrådet, lægen professor Erik Husfeldt. Umiddelbart herefter stod Erik Husfeldt og overkirurg Karl Lehmann i spidsen for et feltlazaret, som Røde Kors sendte til Ungarn. Den 4. november holdt H.C. Hansen en tale i Danmarks Radio. Han sagde:

¹¹¹ Geir Lundestad, *East, West, North, South*, s. 234-236; Bo Lidegaard, *Den højeste pris. Poul Bang Jensen og FN 1955-59*, s. 39-80.

¹¹² Martin Walker, *The Cold War and the Making of the Modern World*, 1993.

„Vi, der selv har prøvet en besættelses hårde byrde og selv har oplevet en 4. og 5. maj, er forfærdede og grebne ... Vi er fulde af medfølelse med et folk, der har lidt så meget. Vi siger til de ledende folk i Kreml: Det står i [D]eres magt at standse blodsudgydelserne og magtanvendelsen. Gør det, og gør det nu! Danmark og det danske folk står enigt bag denne appel.“¹¹³

De danske reaktioner var stærke, og flere politikere benyttede lejligheden til at agitere mod DKP. Årsagen var formentlig, at DKP havde oplevet sin bedste stund i efterkrigsperioden i foråret 1956. Overenskomstforhandlingerne var brudt sammen i marts, og den følgende måned var det kommet til demonstrationer på Christiansborg Slotsplads. Aksel Larsen havde her talt til mellem 150.000 og 200.000 strejkende arbejdere. Det var på dette tidspunkt Larsen karakteriserede tillidsmændene som „situationens generalstab“. Alfred Jensen skulle have sagt: „Det giver mandater ved næste valg“.¹¹⁴ Socialdemokratiet var mere end almindeligt presset, og H.C. Hansen skulle have skåret tænder.¹¹⁵ Såfremt der var blevet udskrevet valg til Folketinget på dette tidspunkt, ville Socialdemokratiet ifølge en samtidig Gallup-undersøgelse være gået tilbage fra 41 pct. til 36 pct. af stemmerne, medens DKP ville være gået frem fra 4 pct. til 7 pct.¹¹⁶

Men så opstod der uventede vanskeligheder i Ungarn. Spørgsmålet var, hvordan DKP skulle stille sig til Sovjetunionens politik. Problemet var, at DKP offentligt havde argumenteret for en fredelig vej til socialismen. Så skulle man nu støtte Sovjetunionens politik i Ungarn? For at finde en holdning til Sovjetunionens politik, kom partiet reelt til at diskutere med sig selv – i fuld offentlighed. Det svækkede partiet, og det gav de øvrige danske partier blod på tanden. Forløbet var i korthed, at lederne i „Land og Folk“ i de sidste par dage af oktober svingede mellem at fordømme oprørerne og kun delvist at støtte Sovjetunionens indgriben.¹¹⁷ Først ved månedens udgang var partiet nået til klarhed. I en højst usædvanlig politisk udtalelse af 30. oktober – der også blev bragt i „Land og Folk“ – fordømte DKP's forretningsudvalg Sovjetunionens militære intervention:

¹¹³ Jens Otto Krag, „H.C. Hansens og Viggo Kampmanns regeringsår 1955-62“, citeret s. 70; jf. Paul Hammerich, *Velfærd på afbetaling 1953-61*, 1977, s. 418ff.

¹¹⁴ Citeret efter Jens Otto Krag, „H.C. Hansens og Viggo Kampmanns regeringsår 1955-62“, s. 55.

¹¹⁵ Knud Knudsen, Hanne Caspersen og Vagn Oluf Nielsen, *Kampen for en bedre tilværelse. Arbejdernes historie i Danmark fra 1800-tallet til 1990*, 1991, s. 258. Storkonflikten er behandlet flere steder, se eksempelvis Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945*, s. 119-21.

¹¹⁶ Ugens Gallup nr. 18: „Hvor står vælgerne i dag?“. Offentliggjort 22. maj 1956. Set 31. oktober 2003. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1956_18.pdf.

¹¹⁷ „Ungarn“ (leder), *Land og Folk*, 25. oktober 1956; „Forskellige vurderinger“ (leder), *Land og Folk*, 27. oktober 1956; „Oprøret i Ungarn“ (leder), *Land og Folk*, 28. oktober 1956; „Reaktionen og Ungarn“ (leder), *Land og Folk*, 30. oktober 1956.

„– Partiet [DKP, anm.] er af den opfattelse, at ethvert folk må have ret til og mulighed for ved egne kræfter og i fred at bestemme den samfundsorden, som det vil leve under.

Derfor må vi på det kraftigste beklage, at regeringen i Ungarn i stedet for at forbinde sig med det demokratiske røre i folket og den ungarske arbejderklasse, greb til magtforanstaltninger, herunder påkaldelse af hjælp fra de sovjetiske tropper.“¹¹⁸

At det danske kommunistparti i utilslørede vendinger kritiserede sovjetisk politik, var ikke alene opsigtsvækkende; det var aldrig før set. Den følgende uge var tumultagtig for DKP. Først kritiserede Aksel Larsen den sovjetiske politik. Dernæst forsvarede han den.¹¹⁹ Siden fulgte „Land og Folk“ trop.¹²⁰

Det var i denne – for DKP meget trængte – situation, at Folketinget 6. november tog stilling til spørgsmålet om en dansk FN-styrke til Suezområdet.¹²¹ Forslaget blev vedtaget af et enigt Folketing med 159 stemmer. Når diskussionerne alligevel blev højspændte, var det fordi, Ungarn også kom til drøftelse.¹²² Da Aksel Larsen tog ordet, var han allerede i defensiven. Ordførerne fra tingets øvrige partier havde på dette tidspunkt benyttet lejligheden til at skælde DKP hæder og ære fra. Aksel Larsen befandt sig i en vanskelig situation, for han var selv uafklaret, og partiet var splittet.¹²³ I første omgang valgte Larsen dog at lancere et modangreb: Når partierne i Folketinget kritiserede Sovjets politik, var det uforståeligt, at de intet havde imod den britiske og franske aggression mod Egypten. Heri havde Larsen en pointe. Men Larsen havde vanskeligt ved at komme til orde. Da han sagde, at den britisk-franske aktion måtte være planlagt gennem et par måneder, blev han afbrudt hele to gange. Reaktionen fra salen var så markante, at Folketingets formand mindeligt henstillede til salen, at man hørte talerne i ro. Men det hjalp ikke. Larsen nåede blot at udtale 11 ord, inden han på ny blev afbrudt. Og sådan fortsatte debatten. Mest hedt blev det, da Aksel Larsen udtalte, at alle – også DKP’ere – nærede „den dybeste medfølelse for det ungarske folk“. Så blev der råbt „Fy!“. Det rystede dog ikke Larsen, idet han forklarede, at det jo netop var for at hjælpe det ungarske folk, at Sovjetunionen havde invaderet Ungarn.

¹¹⁸ „Om udviklingen i Ungarn, 30. oktober“, *Orientering*, december 1956, s. 108; jf. „Dansk kommunistisk udtalelse om Ungarn“ *Land og Folk*, 31. oktober 1956.

¹¹⁹ Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen*, s. 522.

¹²⁰ „Ungarn og freden“ (leder), *Land og Folk*, 5. november 1956. Også optrykt i *Orientering*, december 1956, s. 109-10.

¹²¹ „Forslag til Folketingsbeslutning om at stille en dansk militær styrke til rådighed for De Forenede Nationer i Suezområdet“, *Folketingstidende. Forhandlinger i Folketinget 1956-57*, 6. november 1956, sp. 700, 712-42.

¹²² Flere danske kommunister var i opposition til Sovjetunionens politik. Gert Petersen anfører, at Mogens Fog i en „festtale“ på et møde i Grundtvigshus 4. november 1956 foretog et åbent opgør med Sovjet. Gert Petersen, *Inden for systemet – og udenfor*, s. 43.

¹²³ Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen*, s. 525-34.

Da blev han afbrudt med „Stærke fyråb“. På et tidspunkt dristede Larsen sig til at sige, at det var ulykkeligt, at de reaktionære kræfter var så stærke i Ungarn, at Sovjet havde måttet iværksætte en militær aktion. Det fik Ole Bjørn Kraft til at udbryde „Hykler!“, medens minister for offentlige arbejder Kai Lindberg (S), sagde „Tag afstand derfra!“ Det gjorde Aksel Larsen dog ikke, for situationen i Ungarn var endnu for uklar til, at man kunne have nogen entydig mening herom ... sagde han.¹²⁴

Var Aksel Larsen kommet bare nogenlunde uskrammet ud af debattens første omgang, blev han sendt til tælling i anden omgang. Og dette for første gang siden 1945. Det var H.C. Hansen, der rettede det afgørende stød, for ifølge statsministeren var det vist første gang, Aksel Larsen „ikke har været i stand til meget hurtigt at opkaste sig til dommer over, hvad der er sket.“ Larsen var nu så klemmt, at han spillede et næsten desperat kort. Han forklarede, at han var bange for, at en ny verdenskrig lurede om hjørnet, og at Danmark ville blive involveret heri. Men katastrofen var ikke uafvendelig. Folketingets opgave måtte derfor være, at arbejde for freden, og i dette arbejde var der ikke plads til „at ramme hinanden mest muligt partipolitisk“¹²⁵

At høre Aksel Larsen appellere til Folketinget om at se stort på de partipolitiske skel var uden fortilfælde. Almindeligvis gjorde Aksel Larsen, hvad han kunne, for at spille det partipolitiske kort. De borgerlige partier og Socialdemokratiet var jo udemokratiske, ligesom de var tilhængere af en aggressiv alliance, havde Aksel Larsens kritik lydt i årevis. H.C. Hansen lugtede blod, og han fornemmede, at Larsen ikke blot havde en dårlig sag. Han var også tvivlrådig. Sporenstregs indtog H.C. Hansen derfor talerstolen og udskrev nu samme medicin til DKP, som dette gennem årene havde givet socialdemokraterne.¹²⁶ Han talte til partiets splittelse, til det tvivlende og usikre bagland. Og til Aksel Larsens egen vaklen. H.C. Hansen spurgte:

„Hvorfor tager det ærede medlem sig så ikke sammen? Hvorfor tager det ærede medlem ikke standpunkt til det, der er foregået i Ungarn? Hvorfor siger han ikke åbent, hvis han har den mening, at det ikke er rigtigt, hvad der er sket dernede? Hvorfor siger han det ikke? Skal det ærede medlem dække sig og sit parti bag en formodning om, at en ny verdenskrig, står for døren?

Lad os dog ikke håbe, noget sådant skulle være tilfældet; men hvis vi er i en så alvorlig situation, hvorfor rykker det ærede medlem så ikke frem og

¹²⁴ Aksel Larsen, „Forslag til Folketingsbeslutning om at stille en dansk militær styrke til rådighed for De Forenede Nationer i Suezområdet“, *Folketingstidende. Forhandlinger i Folketinget 1956-57*, 6. november 1956, sp. 721-26.

¹²⁵ Sst., sp. 737-38.

¹²⁶ Om H.C. Hansen som parlamentariker og debattør se Viggo Kampmanns portræt „H.C. Hansen“, Viggo Kampmann, *Seks socialdemokratiske statsministre – skildret af den syvende*, 1973, s. 47.

Socialdemokratisk valgplakate fra 1957. Der lades ingen tvivl om holdningen til Sovjetunionen og kommunisterne. (ABA).

viser, om han har en smule mandsmod og hjerte og tør tale Roma midt imod frem for bare at sjoske bagefter som sædvanlig? Det var på tide (*Bifaldsytringer*).¹²⁷

Den politiske gevinst, DKP havde vundet på den indenrigspolitiske scene i foråret 1956, tabte det således på den udenrigspolitiske i efteråret. Dette afspejlede sig også i en opinionsundersøgelse i januar 1957, der konstaterede, at partiet allerede i september 1956 havde mistet den tilslutning, det havde vundet i foråret.¹²⁸ I tillæg hertil var DKP et parti i synlig splid med sig selv. Det udenrigspolitiske tidsskrift „Fremtiden“ var ikke sent til at reagere herpå. I november formulerede det en nekrolog over det endnu levende parti: DKP var et parti, „som efter alle solemærker at dømme langsomt vil visne

bort“. Og dette var velkomment, for med DKP’s holdninger til sovjetisk udenrigspolitik havde partiet „gjort os andre den tjeneste at befri os for frygten for vore indre fjender“.¹²⁹

Delkonklusion 1950-1956

Den enighed i den sikkerhedspolitiske debat, der blev etableret mellem Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Venstre i 1949, blev i første halvdel af 1950erne fastholdt. Alle tre partier stod i debatten – hvad enten den foregik i Folketinget, i dagbladene eller i radioen – bag det danske alliancedlemskab. Og i langt de fleste diskussioner var de tre partier også enige om den fremtidige kurs i sikkerhedspolitikken. Alligevel var de tre partier ikke fuldt ud enige. Spørgsmålet om fredstidsstationering af amerikanske

¹²⁷ H.C. Hansen, „Forslag til Folketingsbeslutning om at stille en dansk militær styrke til rådighed for De Forenede Nationer i Suezområdet“, *Folketingstidende. Forhandlinger i Folketinget 1956-57*, 6. november 1956, sp. 738.

¹²⁸ Ugens Gallup nr. 2: „Gallups oversigt over partiernes stilling“, http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1957_2.pdf. Offentliggjort 17. januar 1957. Set 3. november 2003.

¹²⁹ „Ungdommens oprør mod kommunismen“, sign. „Krilon“, *Fremtiden*, 11. årg., nr. 9 (Nov. 1956).

tropper på dansk jord viser, at Socialdemokratiet – hvad enten det var motiveret af hensynet til de radikale, eller der var tale om en reminiscens af partiets politik fra tiden før anden verdenskrig – i debatten stod for en mere afspændingsorienteret linje end de konservative og Venstre gjorde.

Det Radikale Venstre og DKP stod i perioden i opposition til det danske alliancemedlemskab. I den offentlige debat, argumenterede begge partier imod både det danske medlemskab og den førte sikkerhedspolitik. Argumenterne var forskellige, og målsætningerne for de to partiers politikker var uens. I debatten kom partierne alligevel til at stå side om side. Først og fremmest fordi de var fælles om modstanden mod den danske alliancepolitik, og derpå fordi de tre atlantpartier nævnte de to partier samlet, når de argumenterede for deres egne og imod kritikernes standpunkter. Som årene gik, blev den situation stadig mere belastende for de radikale. I debatten gjorde radikale politikere således en betydelig indsats for at markere forskellen mellem Det Radikale Venstre og DKP. I stationeringsspørgsmålet spillede DKP det vante kort: Kommunisterne ønskede en fredelig verden, og derfor var DKP – ganske som Det Radikale Venstre – imod fredstidsstationering af amerikanske soldater. Fra radikal side var irritationen så markant, at man i utvetydige vendinger kritiserede DKP, og faktisk var kritikken så direkte, at Det Radikale Venstre næsten, men også kun næsten, kom til at argumentere for de tre atlantpartiers politik. Med Ungarn 1956 – og DKP's vakkelvorne linje i den danske debat – syntes DKP at have udspillet sin rolle i dansk politik. Det nære forhold til Sovjetunionen var blevet en stor belastning.

Gennemgangen af debatten har endvidere vist, at Det Radikale Venstre var blandt de politiske partier, der lagde mest vægt på, at dansk sikkerhedspolitik blev ført gennem FN. Således ytrede Det Radikale Venstre på et tidligere tidspunkt end Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti og Venstre sympati for ideen om væbnet dansk deltagelse i Koreakrigen: FN's autoritet skulle ifølge Det Radikale Venstre styrkes.

Signifikant for første halvdel af 1950erne var også et begyndende folkeligt engagement i sikkerhedspolitikken. Da Danmark lod sig optage i Atlantpagten i 1949 havde der været demonstrationer foran Christiansborg. I første halvdel af 1950erne så Danmark en række nye protestaktioner. Det var især fredsfolk med forbindelse til pacifistiske miljøer samt Det Radikale Venstre og dele af Socialdemokratiet på den ene side og på den anden side kommunister, der tog del i disse aktioner. Imidlertid var de et forvarsel om de protestaktioner og demonstrationer, som især 1960erne skulle blive så rig på. Det politiske establishment, dagspressen og Statsradiofonien (fra 1959: Danmarks Radio) tog dog almindeligvis afstand fra de forskellige protester. Alene kommunisters deltagelse var tilstrækkeligt til at kritisere aktionerne. Det anliggende, der vakte størst politisk og folkelig modstand, var „det tyske spørgsmål“. Vesttysklands eventuelle genbevæbning og optagelse i NATO gav ubehagelige mindelser om årene forud for anden verdenskrig og om den

tyske besættelse af Danmark. I debatten argumenterede Socialdemokratiet, Venstre og Det Konservative Folkeparti for vesttysk genbevæbning og optagelse i NATO. Dels kunne Danmark ikke forhindre dette. Dels var det i dansk interesse, for forsvaret af Danmark måtte nødvendigvis gå gennem Vesttyskland. Følelserne måtte komme i anden række.